

Morbror raring spelar inte fotboll

Kön och familj i populära barnböcker

Matilda Londen

Avhandling pro gradu i sociologi

Handledare: Andreas Häger

Fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi

Åbo Akademi

Våren 2022

Innehållsförteckning

| | | |
|-------|--|----|
| 1 | Inledning..... | 1 |
| 2 | Bilderboken och barnlitteraturen som forskningsfält | 5 |
| 2.1 | Tidigare forskning..... | 5 |
| 2.2 | Bilderboken och barnlitteraturens tradition och ställning i samhället..... | 6 |
| 3 | Representation..... | 8 |
| 3.1 | Mening och representation som teori | 8 |
| 3.2 | Representation och identitet..... | 10 |
| 3.3 | Representation i barnlitteraturen..... | 12 |
| 4 | Kön och genus..... | 14 |
| 4.1 | Begrepp och bakgrund | 14 |
| 5 | Att läsa queert..... | 16 |
| 5.1 | Färger och kläder; utseende som normbrott | 17 |
| 5.2 | ”Pojkflicka” eller queer?..... | 18 |
| 5.3 | Familjer och generationer | 20 |
| 5.4 | Ålder och makt..... | 21 |
| 6 | Sammanfattning av teorin | 22 |
| 7 | Frågeställning..... | 23 |
| 8 | Material | 24 |
| 8.1 | Urval och avgränsningar | 24 |
| 8.2 | Presentation av materialet..... | 25 |
| 8.2.1 | <i>Fakta om pappor</i> av Oscar Kroon och Jenny Lucander..... | 26 |
| 8.2.2 | <i>Lill-Zlatan och morbror raring</i> av Pija Lindenbaum..... | 27 |
| 8.2.3 | <i>Mina tantkompisar</i> av Ester Roxberg..... | 28 |
| 8.2.4 | <i>Nyckelknipan</i> av Sanna Mander | 28 |
| 8.2.5 | <i>Ägget</i> av Sanna Sofia Vuori och Linda Bondestam | 29 |
| 9 | Metod | 30 |
| 9.1 | Textanalys som teori och metod | 30 |
| 9.1.1 | Narrativ analys | 31 |
| 9.1.2 | Diskursanalys | 33 |

| | | |
|--------|---|----|
| 9.1.3 | Bildanalys: bilderboken som kommunikationsform | 33 |
| 9.2 | Från metod till analys | 34 |
| 10 | Analys av materialet..... | 36 |
| 10.1 | Familjekonstellationer – adoption, barnlöshet och polyamori | 36 |
| 10.1.1 | Mormorsrollen..... | 40 |
| 10.1.2 | Ofrivillig och frivillig barnlöshet | 42 |
| 10.2 | Vuxenrollen och barnrollen | 44 |
| 10.3 | Queert i barnlitteraturen..... | 45 |
| 10.3.1 | Ormen som symbol | 48 |
| 10.4 | Intersektionella identiteter | 49 |
| 10.5 | Mamma och pappa som binära motsatser | 50 |
| 11 | Avslutande diskussion..... | 55 |
| 12 | Litteraturförteckning | 58 |

Åbo Akademi – Fakulteten för Samhällsvetenskaper och Ekonomi

Abstrakt för avhandling pro gradu

| | |
|---|--------------|
| Ämne: Sociologi | |
| Författare: Matilda Londen | |
| Arbetets titel: Morbror raring spelar inte fotboll - Representation och identitet populära barnböcker | |
| Handledare: Andreas Häger | |
| <p>Språket och språkliga diskurser bidrar till skapandet av den sociala verkligheten. Språket och berättelser som en social aktivitet bidrar därmed även till skapande av identiteten. Att kunna spegla sig själv och sina erfarenheter i litteraturen är något som tas för givet eftersom den rådande maktordningen är utformad enligt vissa mönster. För att skapa alternativa narrativ behöver de hegemoniska metaberättelserna utmanas. Exempelvis reproduceras den vita heterosexuella medelklassfamiljen som norm genom kulturella, politiska och vetenskapliga metaberättelser. Barnböcker speglar den samhälleliga diskursen och det är också utgångspunkten i denna avhandling.</p> <p>Jag analyserar 5 populära barnböcker av svenska och finlandssvenska författare med teman som tangerar genus och familj. De barnböcker som jag analyserar är <i>Ägget</i> (2018), <i>Nyckelknipen</i> (2017), <i>Lill-Zlatan och morbror raring</i> (2006), <i>Fakta om pappor</i> (2020) samt <i>Mina tantkompisar</i> (2021). Fokus för avhandlingen läggs på familj och genus inom ramen för representation av intersektionella identiteter. Eftersom berättandet skapar och återskapar identiteter inbegriper detta också reproduktionen av makt och social kontroll. Många barnböcker handlar om familjen vilket också kan fungera som en social kontroll och upprätthållande av maktstrukturer ifall familjenormerna inte omskrivs. Jag har därför analyserat hur familj, genus och identitet porträtteras i populära barnböcker. Detta har jag gjort med hjälp av narrativ analys med inslag av diskurs- och bildanalys. Genom min analys har jag hittat teman om bland annat frivillig och ofrivillig barnlöshet, mamma- och papparollen som binära motsatser och hur mormödrar skildras i barnlitteraturen.</p> | |
| Nyckelord: Identitet, genus, familj, litteratursociologi, barnlitteratur, intersektionalitet, representation, queerteori | |
| Datum: 6.5.2022 | Sidantal: 65 |

1 Inledning

Vikten av läsning, speciellt hos barn, påpekas konstant i media och nya projekt som vill främja läsning hos unga och barn startas inom skolor och daghem. I Finland har exempelvis en publikation inom ramen för DRIN (– diversitet, representation, inkludering och normkritik) publicerats av Goethe-institutet (DRIN 2021) med de inledande orden ”Barnlitteraturen formar den världsbild som vi växer upp med” och kritiserar framför allt de nordiska ländernas brist på representation. Ofta behövs barnböcker tas in från Storbritannien för att få in den typ av litteratur där mångfald framförs på ett sätt vars innehåll inte kretsar kring olikheterna, utan ger en normaliserande bild av vardagliga sysslor av karaktärer med normbrytande attribut (Ebbe 2021). Forskarna inom DRIN (2021) -projektet menar ändå att de nordiska länderna är på väg mot ett mera inkluderande klimat men att en diskussion om ämnet är nödvändig för att kunna påverka förlagen och därmed valet av vilka barnböcker som blir publicerade. I denna avhandling kommer jag att analysera fem populära nordiska bilderböcker för att ta reda på hur kön, familj och identitet representeras i populära barnböcker.

Den populära barnboken har förändrats mycket sedan de uteslutande vita barnen i Astrid Lindgrens sagor sprang omkring i Stockholms skärgård och porträtteringen av kärnfamiljen i barnlitteratur är inte längre en självklarhet. Redan under 1900-talets början framfördes viss kritik mot att barnböckerna mest handlade om ”högreståndsbarnens” tillvaro och de fattiga barnen fick väldigt lite representation i litteraturen. Genombrottet för den moderna barnboken i Norden anses vara år 1945 (Kåreland 2009). Detta kan klassas som ett genombrott eftersom det var året som många barnboks författare debuterade, såsom Tove Jansson och Lennart Hellsing. Jansson och Hellsing är föregångare till den barnlitteratur som skrivs idag och en viktig del av den nordiska litteraturkulturen. Den första boken om Pippi utkom även samma år. Sedan dess har debatten om ett mera inkluderande samhälle tagit form och synen på kön, familj, sexualitet och etnicitet ser väldigt annorlunda ut idag än för 70 år sedan. Familjekonstellationer, synen på kroppar och sexuella minoriteter har förändrats och därför torde också barnlitteraturen ha förändrats; barnlitteratur är starkt kopplad till

samhälleliga diskurser och har ofta väckt debatt och åsikter om barnuppfostran och barnsyn. Böckerna om Pippi Långstrump ansågs exempelvis vara väldigt olämpliga under sin utkomsttid men har senare ansetts lagt grund för porträttering av flickor och frimodiga, självtänkande barn i litteraturen (Beckman 2020, 171).

Mitt intresse för ämnet väcktes då jag stötte på instagramkontot Normkreativa barnböcker som drivs av samhällspedagogen Tove Nylund. Enligt Nylund (Frenckell 2020) behöver barn se sig själva i det som läses för att stärka sin självkänsla. Hon menar att det känns förminskande för ett barn att ständigt läsa om andra, och att en situation där ett barn inte kan identifiera sig med karaktärerna kan ge upphov till känslor av utanförskap. På kontot ger hon sina följare exempel på böcker som innehåller karaktärer och berättar en historia som normaliserar olikheter. Hon uppmanar också daghem och föräldrar att granska bokhyllorna för att ge barnen mera inkluderande och intersektionella böcker. Diskussionen om icke-inkluderande barnlitteratur har varit aktuell och diskuterats flitigt i finska media under de senaste åren, exempelvis i samband med Helsingfors bokmässa (Jägerhorn-Tabermann 2020; Ebbe 2021).

Att värdera barnlitteratur är svårt och väldigt omdiskuterat bland annat eftersom att det är vuxna som skriver och illustrerar böckerna, samt även vuxna som köper böcker och därmed styr marknaden för barnlitteratur. Det är inte barnen själv som väljer hur deras inre ska framställas i litteraturen och vad som klassas som bra barnlitteratur, vilket bidrar till att det automatiskt uppstår ett maktförhållande som inte går att undvika. Det finns dock en positiv sida i detta. Eftersom barnböcker och deras innehåll kan väcka kontroversiella debatter blir samhällets normer ifrågasatta på ett aktivt sätt genom att de synliggörs i barnböckerna (Åkerström 2012, 78). Därför är det också viktigt att fundera på hurdana samhällsrepresentationer som dyker upp i barnlitteraturen eftersom man här kan synliggöra stereotypa föreställningar om exempelvis genus. Kåreland och Lind-Munthers studie om genus i barnböcker visar att det fortsättningsvis är ett undantag för karaktärer i barnlitteratur att agera normbrytande (Kåreland 2005, 150). Genom att analysera hur manligt respektive kvinnligt reproduceras i barnböcker och hur förhållandet mellan barn och vuxen beskrivs i litteraturen synliggörs strukturer. Denna typ av diskussion kan göra författare och bokförlag mera medvetna om strukturerna, vilket i sin tur kan leda till en högre grad

av normbrytande litteratur där flera barn får sin verklighet representerad (Åkerström 2012, 79).

Det litteratursociologiska perspektivet kan beskrivas som en studie av litteraturen som ett socialt system och som en institution i samhället (Svedjedal 1996). Traditionen är starkt förknippad med cultural studies i och med den ideologiska rollen hos litteraturen och kulturen. Enligt Gramsci är den dominerande och härskande samhällsklassens intressen den styrande ideologin, alltså hegemonin. Denna hegemoni influerar samhällets alla institutioner och därmed också kulturen, precis som kulturen och litteraturen influerar samhället (Fornäs 1995, 64). Syftet med litteratursociologi är alltså att sträva efter att analysera relationerna mellan skönlitteratur och samhälle. Med hjälp av litteratursociologi finns det en möjlighet att reda på hur skönlitteraturen porträtterar samhället men litteratursociologin erkänner även litteraturen som en skapare av samhälleliga identiteter. Bilden av samhället i litteraturen studeras ofta genom att analysera grupp-kategorier såsom genus, klass eller etnicitet (Svedjedal 1996). För att genom ett litteratursociologiskt perspektiv kunna analysera mitt material har jag valt att använda mig av metoderna narrativ analys och diskursanalys, eftersom det i mitt fall handlar om berättelsen som forskningsobjekt. Eftersom barnbäckernas berättelse också förmedlas genom bilder kommer illustrationerna klassas som en del av berättelsen men i vissa fall kommer också element av bildanalys och mera specifikt ikonotexten, det vill säga hur text och bild samspelar, att tas i beaktande.

I denna avhandling diskuterar jag teorier om representation, identitet och genus. Dessa teorier diskuteras i syfte att kopplas ihop med hur författare och illustratörer till populära bilderböcker väljer att beskriva och illustrera intersektionella identiteter. Jag har valt att fokusera på porträtteringen av genus och familj. Värt att nämna redan i detta skede är att kön och genus kommer behandlas ur flera olika teoretiska synvinklar och därmed använder jag binära termer samt ifrågasätter dessa. Motsatser, kontraster och kategorier är väsentliga för att urskilja mönster och representation i samhället (Hall 1997 235; Tenngart 2012, 29) såväl som i barnlitteraturen (Nikolajeva 2004, 129), vilket gör det svårt att undvika binära termer såsom mamma och pappa eller pojke och flicka.

Jag lägger fokus vid teman endast om familj och genus, på grund av de begränsningar som en pro gradu-avhandling medför i form av tid och utrymme. Trots detta är jag medveten att intersektionalitet berör flera områden såsom etnicitet, klass, funktionsvariationer och religion. Samspelet med dessa får inte glömmas trots att fokus här ligger på andra teman. Med intersektionalitetsbegreppet vill jag också påpeka att jag använder det för att understryka hur olika aspekter av identiteter kan tas fram i olika diskurser och hur dessa representeras och får synas i barnlitteraturen. Syftet med avhandlingen är i detta fall heller inte en bevisföring för representation utan för hur ett fenomen representeras, och snarare gjord i hopp om att väcka intresse och tankeväckande diskussion.

Lennart Hellsing (1999, 21) definierar och avgränsar barnlitteraturen till att vara böcker och tidningar utgivna för barn eller ungdomar med undantag av skolböcker. Detta är också definitionen jag utgår från i denna avhandling. Bilderboken kan finnas till också för en vuxen publik men i detta fall är bilderböckerna barnlitteratur, då materialet är riktat till barn i åldern 3–6 år. För att en bok ska klassas som en bilderbok utgår jag här från Rhedins (1992, 15) definition; en bok som i skönlitterärt syfte berättar en historia med en kombination av bild och text med minst en bild per uppslag.

Inledningsvis går jag igenom tidigare forskning och relevant teori. I kapitel 3 diskuterar jag representation, stereotyper och identitet. Efter det följer ett kapitel om queerteori och queera läsningar. I kapitel 5 diskuterar jag familjen och generationer i ljuset av hur maktförhållandet mellan vuxen och barn kan problematiseras, samt hur barn- och vuxenrollen skildras i barnlitteraturen. Därefter följer ett kapitel om material och metod som en inledning för den avslutande analys- och diskussionsdelen.

2 Bilderboken och barnlitteraturen som forskningsfält

I detta kapitel diskuterar jag tidigare forskning och barnlitteraturen tradition i samhället. Jag har valt att hålla mig till ett nordiskt perspektiv då det kommer till själva barnboksforskningen eftersom mitt material består av böcker skrivna av nordiska författare. Trots detta görs vissa jämförelser med hur representationen ser ut i exempelvis USA. Jag diskuterar även hur barnlitteratur är förknippat med cultural studies och hur ideologi och hegemoni kan påverka den (barn)litterära diskursen.

2.1 Tidigare forskning

Bilderboken fick sin plats i forskningen i Norden under 1980 talet och flera studier om bilderböcker publiceras då, bland annat *I bilderbokens värld, 1880–1980* (1985). I denna talar Boel Westin och Kristin Hallberg om barn-och bilderbokens frammarsch inom barnlitteraturforskningen (Druker 2018). Hallberg lanserar också några år senare begreppet ikonotext vilket kommer att bli en milstolpe för den teoretiska etableringen av bilderboksforskningen (Druker 2018) Mera om ikonotext hittas i avhandlingens metodkapitel 7.1.3.

Under 2000-talet etableras fältet ytterligare genom kartläggning av de egna nordiska bilderböckerna i respektive länder. Hit hör begreppsutredningar och beskrivningar av särskilda perioder av barnlitteraturhistoria i form av avhandlingar vilka har lagt grunden för hur forskningsfältet ser ut idag (Druker 2018).

Inom den finska och finlandssvenska barnlitteraturforskningen är Mia Österlund den som mest forskat inom frågor som tangerar representation. Hon är aktuell med en artikel tillsammans med Åsa Warnqvist där de undersöker fettets temporalitet i två finlandssvenska barnböcker av Linda Bondestam och Malin Kivelä (2021). Tillsammans med Lydia Kokkola (2014) har Österlund också analyserat Pija Lindenbaums *Else Marie* och *småpapporna* (1999) där de lägger fokus på familj och kön. Även Warnqvist har analyserat Lindenbaums böcker och bland annat diskuterat polyamori som ett tema i barnboken (2014).

Lena Kåreland och Maria Nikolajeva har bidragit till den tidigare forskningen om barnböcker i Norden. Kåreland har inriktat sig på litteratursociologisk forskning om barn-och ungdomslitteratur. Främst har hon fokuserat på studier av Lennart Hellsing, Astrid Lindgren och Tove Janssons böcker. Nikolajevas perspektiv är mera litteraturvetenskapligt och hennes bok *Barnbokens byggklossar* (2004) används i universitet och högskolor för undervisning om barnboks forskning.

I mina kapitel om teori följer en mera djupgående diskussion om barnboks forskningen samt en presentation av teorier som kan kopplas ihop med representation och identitet.

2.2 Bilderboken och barnlitteraturens tradition och ställning i samhället

Det finns tankar om att barnböcker inte kan sluta dåligt eller innehålla allt för svåra teman (Dahle 2013, 108). Gränserna för vad som är accepterat att skriva om i barnlitteratur är trots detta till största delen redan passerade och barnböcker behöver inte handla om sjörövare, hästar, eller dinosaurier utan kan handla om avundsjuka, döden, våld eller identitetsproblematik och andra existentiella frågor (Dahle 2013, 108). Olika länder och har olika kriterier på vad som publiceras. På grund av Norges ekonomiska förutsättningar handlar norska bilderböcker ofta om tyngre teman såsom döden, ångest, och avundsjuka. Det är snarare den litterära kvaliteten och den konstnärliga nivån som avgör vad som blir publicerat än den ekonomiska vinsten; fokuset behöver inte läggas på försäljningen (Dahle 2013, 108). De flesta länders förlag och författare behöver ändå tänka på vad som säljer. De böcker som säljer handlar inte om de svårare ämnena och utan kulturstöd är publicering av sådana böcker olönsamt. Dahle (2013) menar att de böcker som säljer antingen är ”gulliga och mysiga” böcker eller klassiker. Det kommersiella kan alltså vara en stor orsak till bristande representation av vissa teman.

Bilderbokens långa tradition är en annan faktor som spelar roll i vad som publiceras (Laukka 2013, 186). Det är ofta far-eller morföräldrar, lärare och pedagoger som bidrar till läsandet och de är för det mesta konservativa i sitt läsande (Laukka 2013, 186). Bilderboken är inte en plats för nytänkande utan fungerar mera som ett utbyte av

tradition. På grund av de vuxnas egna emotionella band till barndomens böcker upprätthålls konservatismen och förnyandet av barnboksinnehållet går långsamt. Fastän det finns unga bilderboksskapare, möts dessa ofta med kritik från publik och förläggare då traditioner bryts (Laukka 2013, 186). Det nostalgiladdade bandet till barnlitteraturen syns både i text och bild. Ett exempel på detta är retroboomen i dagens bilderböcker som speglar på 70-talets barndomsminnen (Laukka 2013, 186). Nostalgin kan alltså ge upphov till en viss institutionell tröghet och konservatism (Klinkman 2003). Det kan spekuleras ifall det ofta även är de som har ett starkt band till barnböcker som för fram vikten av läsande och som exempelvis blir lärare vilket ytterligare kan begränsa chanserna till ett nytänkande perspektiv.

Å andra sidan var det också under 1970-talet som barnlitteraturens ideologiska aspekter började synliggöras och debatteras. Detta resulterade i en våg av politiska barnböcker med en viss typ av avskalad estetik. Att kritiker, föräldrar, författare och illustratörer influerades av 70-talets barnlitteratur märks i viljan att diskutera och problematisera barnlitteratur (Kärrholm 2020, 118). Som redan tidigare nämnts, uppstod en debatt om huruvida bilderboken finns till för att undervisa eller för estetikens skull och på senare dagar har också debatten om ”politiskt korrekta” bilderböcker hört till denna diskussion. Hit hör exempelvis debatten om Pippis pappa och kolonialism i Tintin-serietidningarna.

I USA har debatten i media främst handlat om representation av etnicitet och hudfärg i litteraturen för barn. I de nordiska länderna läggs fokus mera på diversitet i form av kön och sexualitet samt mångfald av kroppar och kroppspositivism. De nordiska länderna har därför kritiserats främst för att ha en bristande representation av icke-vita karaktärer (Mpiké 2020).

Att bestämma vad som hör till barnlitteraturen och vilken typ av barnlitteratur som publiceras går som redan tidigare nämnt att förknippa med litteratursociologi, cultural studies och därmed begreppen hegemoni och ideologi. Hur exempelvis kön och familj representeras speglas av samhällets hegemoniska ideologi och uppfattning om kön och familj (Axelsson 2007, 365; Fornäs 1995, 64). Samtidigt reproduceras dessa uppfattningar i litteraturen. Samhället och litteraturens samspel spelar en stor roll i vad som får ta plats i barnlitteraturen samt hur fenomen representeras.

3 Representation

I detta kapitel diskuterar jag representation som begrepp samt vikten av att kunna se sig själv och spegla sina egna erfarenheter i litteraturen. Inledningsvis tar jag upp teorier om representation, meningsskapande, typer och stereotyper. Därefter diskuterar jag hur något representeras och varför representation, identitet och barnlitteratur hör ihop.

3.1 Mening och representation som teori

Enligt Stuart Hall (1997, 3) är representation förmågan att beskriva eller föreställa. Representation handlar om tolkningar och en gemensam mening (shared meanings). Då innebörden av en bild, en symbol, ett språk eller ett fenomen tolkas och utbyts mellan människor uppstår denna mening. Dessa kan ha flera olika betydelser och tolkas olika eftersom meningen är flytande och föränderligt (Hall 1997, 24).

We give things meaning by how we represent them – the words we use about them, the values we place on them, the ways we classify and conceptualize the values we place on them” (Hall 1997, 3)

Vikten av representation motiverar Hall (1997) genom att understryka representationens inverkan på kultur och samhälle; kulturen är formad genom språk och språket är också en form av symbolisk representation.

Enligt Mead uppstår meningsfenomenet under en social situation då minst två individer integrerar med varandra. Det är först då denna interaktion har skett som meningen medvetet kan tolkas hos individerna (Berg 2003, 151). Den ryska lingvistikern Mikhail Bakhtin understryker att mening skapas i litteratur och inom konst genom dialogen (1981, 275). För Bakhtin har språket en dialogisk och social karaktär; texter innehåller en mångfald av röster och perspektiv som inte underordnas av författarens berättarröst. Karaktärernas röster kan leva sida vid sida med författarens och också göra uppror. De är alltså inte “tystade” av själva textens struktur utan kan

förkroppsliga olika ideologier och perspektiv. Rösterna i texten representerar den sociala världen och kan lyfta fram sådana röster som tystats och marginaliserats. Denna typ av betoning för fram historiska, postkoloniala och feministiska perspektiv (Johansson 2005, 140).

Enligt Hall (1997, 29) är representation förmågan att beskriva och föreställa. Genom binära motsatser såsom exempelvis svart/vit, maskulin/feminin kan vi genom extremer hitta diversiteter. En svartvit bild är nästan aldrig bara svart och vit; den har många nyanser av grått precis som en man och det maskulina har feminina sidor (Hall 1997, 235). Olikheter är alltså alltid ambivalenta. De kan vara positiva eller negativa men är nödvändiga för formandet av sociala identiteter och kulturen, samtidigt som olikheterna kan vara hotfulla och ses som splittrande (Hall 1997, 235).

Till representation hör också stereotypisering och typifiering. Att stereotypisera är en del av upprätthållningen av en social och symbolisk ordning. Det sätter upp en ram för vad som är normalt och onormalt, accepterat och oaccepterat, en skillnad mellan vi och de. Mary Douglas (2002) menade att allting som inte existerar inom denna ram framställs som något farligt och tabubelagt (Hall 1997, 257). Richard Dyer (Hall 1997, 258) skiljer på *stereotyping* och *typing*. Han menar att vi utan typer (types) inte kan förstå världen. Människan behöver en kategorisering av objekt, händelser och människor för att de då passar in i vår kultur. Enligt Dyer (Hall 1997, 258) försöker vi förstå saker med hjälp av kategorier. En människa kategoriseras genom att tänka på vilka roller han eller hon innefattar. Är det frågan om ett barn, en chef, en pensionär eller en mamma? I och med denna typifiering sker också en generalisering angående hurdan personlighet personen i fråga har samt viken grupp han eller hon tillhör då det kommer till klass, kön, nationalitet och så vidare. Dyer menar att denna typ av typifiering inte är skadlig eftersom samhället behöver kategorier. Enligt Schutz (Bo 2014, 45) sker typifiering genom att individen identifierar vissa drag väldigt förenklar. Han menar ändå att detta inte är ett hinder för kunskap utan snarare en förutsättning. Typifieringar är väldigt nära området fördomar men skillnaden är att begreppet typifiering inte har några negativa konnotationer eftersom det är ett neutralt begrepp för hur vi uppfattar vår omgivning och ger oss möjligheten att göra fördomarna till ett studieobjekt. Däremot menar Hall (1997, 258) att stereotyper i sig är överdrivna och förenklade versioner av verkligheten. Typifieringar hjälper alltså oss att tolka världen och vardagen, om än något rutinmässigt och icke-ifrågasättande. Vår kultur och vårt

samhälle innehåller redan i utgångsläget vissa riktlinjer för hur en människa typifieras och är ofta inte människans sätt att identifiera och kategorisera individuella, utan är ofta frågan om kollektiva förståelser. Typifierande av andra människor sker beroende på graden anonymitet och flyktighet. Ju mera främmande och obekant en människa är, desto starkare blir typifieringen (Bo 2015, 45).

För att sammanfatta är stereotyper fördomar, medan typer och typifieringar hjälper oss att skapa ordning genom kategorier.

Kvinnliga och manliga egenskaper i litteraturen bygger på motsatser och enligt Nikolajeva (2004, 129) kan ett schema konstrueras utgående från dessa typer. Detta underlättar att hitta de manliga och kvinnliga normerna i barnlitteraturen.

Tabell 1

| Pojkar | Flickor |
|---------------|--------------------|
| Starka | Vackra |
| Våldsamma | Agressionshämmande |
| Känslökalla | Emotionella, milda |
| Tävlande | Självuppoffrande |
| Aktiva | Passiva (...) |

I tabellen finns ett urval av de kategorier som Nikolajeva (2004, 129) nämner. Dessa motpoler innebär inte att detta är de faktiskt dragen hos en flicka eller pojke men det är lättare att urskilja normbrott ifall man utgår från ett traditionellt och stereotypt, binärt schema (Nikolajeva 1994, 129).

3.2 Representation och identitet

Språket och språkliga diskurser bidrar till skapandet av den sociala verkligheten. Genom språket och berättelser som en social aktivitet skapas också identiteten (Johansson 2005, 19). Det finns ett allmänt antagande att vikten av en egen identitet har en större betydelse i den senmoderna tiden eftersom vi har större valmöjligheter

(Giddens 1991; Kehily 2009). Under tidigare generationer var en stor del av identiteten ofta förutbestämd då klass och familj formade individers framtid. Som en kontrast till denna livsstil har individen numera utrymme för egna val, mobilitet och flexibilitet (Giddens, 1991).

Stuart Hall (Hall 1997; Kehily 2009) menar att identitet kan ses som en mötesplats mellan de vardagliga handlingar som konstruerar våra liv och mellan diskurser som formar oss utifrån. Identiteten är alltid kontextuell och reflexiv; yttre intryck och sociala ramar omformar individen. Giddens (1999, 39;103) diskuterar också hur moderniteten påverkar vår självidentitet och hur vi numera är allt mera självmedvetna på grund av hur rollerna i det senmoderna samhället inte är lika tydliga, och individen därför behöver göra ett aktivt sökande. Till detta hör inte endast den egna självuppfattningen utan också kroppens framträdande som en del av självidentiteten. Det kroppsliga uppträdandet påverkas av miljön och behöver anpassa sig till sammanhang. Individen behöver här hitta en balans mellan det individuella (den personliga kontinuiteten) och det normala framträdandet (Giddens 1999, 102–106).

Cooley, Mead och Goffman (Berg 2003, 151–159) menar också att individen skapas i interaktion med andra. Alla tre utgår från att identiteten skapas med hjälp av interaktionsaktiviteter där individen behöver ta ställning till den egna rollen i förhållande till den generaliserande andra. Speciellt Cooley, med sin teori om spegeljaget, hävdar att identiteten skapas genom att tolka andras reaktioner vid en interaktion; man speglar sig i den andras uppfattning om en själv som individ. Mead menar att leken och spelet i småbarnsåldern har en större inverkan och genom bekanta roller i lekar (såsom mamma, pappa och barn) provar barn på olika roller och identiteter. Genom att gå igenom erfarenheter via leken kan individen tillämpa begreppet den generaliserande andre. Under detta stadium lär barnet sig grundläggande färdigheter för att kunna tänka självständigt; detta sker genom abstraktion och generalisering. Barnet bygger alltså upp en kognitiv struktur av familjen och strukturen bildar exempelvis modersrollen genom abstraktion av vissa typiska beteendemönster och karaktärsdrag hos vissa typiska personer (t.ex. mamma och pappa). Samtidigt pågår en process av att kunna se dessa roller utanför familjen då enskilda konkreta människor blir till generaliseringar. Därmed kan barnet anpassa sig till nya situationer utan att det är obekant, såsom att känna igen en mamma fast hon

inte är ens egen. Detta fungerar i sin tur som en generalisering och en typifiering samt en förståelse av samhället i helhet. (Berg 2003, 162).

Individen är inte bara formad av de sociala handlingarna utan också genom materiella förhållanden såsom kläder och miljön inverkar på rollen. (Berg 2003, 155). Den egna identiteten förstärks alltså också genom hur vi väljer att klä oss, beroende på hur människan ser på sig själv genom betraktarens öga men också hur människan själv ser på omgivningen och vad individen vill identifiera sig med. Goffman kallar detta för det uppträdande jaget och syftar på olika sätt för att skapa intryck genom kläder, kroppsspråk och berättelser. Det socialt konstruerade jaget konstrueras genom olika ritualer och samtal i samspråk med ens egen och andras självbilder (Johansson 2005, 89).

3.3 Representation i barnlitteraturen

Symbolic annihilation (symbolisk utrotning) användes för första gången som begrepp av George Gerbner (1976) och beskriver underrepresentation eller brist på representation i media av en grupp, ofta baserat på bland annat deras kön, sexualitet, socioekonomiska status eller etnicitet (Klein & Schiffman 2009). Rudine Sims Bishop (1999) myntade uttrycket "Mirrors, windows and sliding doors" för att förklara vikten av representation i litteraturen. Enligt Bishop (1999) kan boken fungera som fönster till en annan värld där allt är främmande, påhittat eller bekant. Under rätta omständigheter är fönstret också en spegel. Litteraturen speglar människors erfarenheter och genom boken kan vi se oss själva och våra egna erfarenheter i kontext till mänsklighetens erfarenheter. Läsning blir då enligt Bishop (1999) en form av förstärkning av den egna positiva uppfattningen om självidentiteten och de flesta söker efter dessa speglar i litteraturen de konsumerar.

Barn som hör till majoriteter och dominant sociala grupper har alltid hittat speglarna i litteraturen. Men dessa barn har inte heller fått en verklighetstrogen bild av samhället och behöver se andra grupper än den egna för att inse att det existerar en mångfald (Bishop 1999). Enligt Bishop kan detta leda till att de överrepresenterade barnen får en överdriven bild av det egna självvärdet. Böcker kan också bjuda in till att lära sig om andra traditioner, familjekonstellationer och situationer som skiljer sig från den egna. Trots detta vill Bishop (1999) understryka att en förändring i barnlitteraturen inte kommer att ha världsomvändande effekter, men ändå kan ge upphov till ett mera

öppensinnat samhälle där barnlitteraturen kan fungera som ett fönster in i olika kulturer och som en spegel för den egna identiteten och samhörigheten med andra med liknande bakgrund.

Att förstå litteratur är inte bara en lingvistisk aktivitet utan en kognitiv och emotionell process hos den unga läsaren. För små barn är det framförallt tankemönster, så som att dela in världen i kategorier, som utvecklas. Framförallt är det en grundläggande process att lära sig om likheter och skillnader. Att leka med likhet och skillnader är vanligt inom barnlitteraturen – genom detta utvecklar barnet ett tänkande kring skillnader mellan olika grupper samt skillnaden mellan individer inom samma grupp (Tenngart 2012, 27). Då gränser överskrids får man också syn på dem och förstår deras innebörd. Genom att synliggöra gränserna kan omvärlden också lättare organiseras och delas in i olika sorters fenomen. Därefter kan man ringa in sin egen position i denna rörliga helhet och olikartade fenomen (Tenngart 2012, 29). I barnböcker är det däremot viktigt att inte alla element i boken är normbrytande - det behöver finnas en jämförelseram till det traditionella för en kontrastverkan. Barnboksförfattaren Pija Lindenbaum är exempelvis känd för att förankra normbrytande karaktärer i en miljö som betraktas som normativt ”normal” (Warnqvist 2012, 183).

Monika Flunderviks uttryck *naturlig narratologi* avser människans förmåga att förstå sina egna erfarenheter genom att göra berättelser av sin tillvaro; världen går från kaos till en mera organiserad ordning (Tengart 2012, 29). Genom barnlitteraturen erbjuds barnet enligt Flundervik (2012, 29) en reflektion över det egna jaget, med hjälp av jämförelser. Litteraturen är ingen social plats utan fungerar mera som en övning med utrymme för misstag och reflektion. Genom att spegla sina egna erfarenheter mot det litterära i form av karaktärer och händelser får man hjälp att kategorisera och bedöma det egna inre tillståndet. Barnlitteraturen fungerar också enligt Tengart (2012, 32) som en påminnelse om att det enskilda barnets känslor och erfarenheter inte är unika utan att det finns andra med liknande tankar och erfarenheter. Det behöver inte heller alltid handla om en identifikation med karaktärerna – det kan handla om en identifikation med en situation eller en händelse (Rehdin 2013, 169). En mera djupgående diskussion om narrativ analys och narratologi hittas i kapitel 7 om metod och material.

4 Kön och genus

I detta kapitel tar jag inledningsvis upp begrepp som är betydelsefulla för temat kön och genus i relation till min avhandling. Därefter följer teorier om queera läsningar och normbrytande element inom barnlitteraturen och jag går även i detta kapitel igenom relevanta begrepp och teorier för min analys kopplade till genus, kön och sexualitet.

4.1 Begrepp och bakgrund

Queerteori innefattar den feministiska poststrukturalistiska synen på kön, sexualitet och genus. Som grund ligger den strukturalistiska insikten att betydelsen alltid är beroende av motsatsen, en utpekad kontrast, så som exempelvis vuxen och barn. (Ambjörnsson 2006, 58). Den poststrukturalistiska synen på kön uppstår då innebörden av ett ord förskjuts. Derrida menade att vi inte kommer få ett slutgiltigt svar på frågan om vad ett ord innebär eftersom betydelsen skiftar. Därför är språket beroende av upprepning och därefter sker en normalisering av begrepp. Queerteorin är alltså starkt kopplad till makt och förtryck i form av språk (Ambjörnsson 2006, 66). Foucault menar att sortering och kategorisering också leder till identitetsskapande, vilket i sin tur delar in människor i negativt och positivt laddade fack (Ambjörnsson 2006, 66).

Begreppet intersektionalitet hör ihop med queerteorin och kan kopplas till genus-, etnicitets- och sexualforskningen. Intersektionalitetsbegreppet har fått ett stort erkännande inom den akademiska världen och den feministiska forskningen (Lykke, 2003). Intersektionalitet har sina rötter i tanken och diskussionen om olika maktpositioner, exempelvis hur en kvinna kan vara underordnad på grund av sitt kön men också andra kategorier såsom klass och härkomst. Begreppet kommer ursprungligen från den svarta feminismen i USA där en frustration uppstod i reaktion mot hur feminismen allt som oftast inte är tillräckligt inkluderande och lägger för stor fokus på den vita kontexten och endast på genus, samt hur antirasism lade fokus på rasfrågan. Intersektionalitet uppstod som en korsning av feministisk teori, queerteori, postkolonialteori och ”black feminism” för att understryka förhållandena mellan olika

ojämlikhetsbidragande faktorer (Klinkmann, 2017; Lykke, 2003; De los Reyes & Mulinari, 2005). De flesta anser att intersektionalitet är en viktig beståndsdel inom feministisk teori men ändå har det uppstått en viss förvirring kring begreppet. Vissa anser att det är en teori, andra ett koncept eller ett hjälpmedel för att analysera texter ur en feministisk synvinkel. Problemet anses vara att begreppet inte har någon metod eller ramverk för hur en intersektionell analys egentligen bör utföras (Davis, 2008; Salem, 2018). För att förtydliga varför begreppet är viktigt för min avhandling är det värt att påpeka att intersektionalitet är ett sätt att analysera identitet och det kan göras utan att lägga någon större vikt vid maktperspektivet. Intersektionalitet är snarare ett hjälpmedel för att förstå en individs olika identiteter och hur uteslutandet av ett visst fragment av individens identitet kan visa sig vara skadligt (Klinkmann 2017; Kort 2019). Det kan fungera som ett ramverk för att komma ihåg att olika kategorier påverkar varandra snarare än att vara en analys i sig.

Begreppet performativt genus är myntat av Judith Butler och går även att tillämpa på analyser av texter och litteratur. I dessa fall kan man undersöka personernas beteenden enligt genusmatrisen; då en karaktär beskrivs som kvinnlig men ändå har beteendedrag som kunde klassas som traditionellt manliga följer denna den maskulina matrisen. Queerteorin bidrar med en mera nyanserad bild istället för att endast undersöka könsroller (Nikolajeva 2004). Den heterosexuella matrisen enligt Judith Butler innebär att allting som inte kan kodas enligt manligt, kvinnligt och heterosexuellt ses som avvikande och queert. Dessa drag tenderar också att gömmas undan.

Skevhetsbegreppet har använts som ett svenskt begrepp för att beskriva överskridandet av olika köns- och sexualitetsnormer, speciellt inom flickforskningen. Ett skevt flickskap kan användas för att beskriva flickor som inte vill bli behandlade som flickor, och konstiga flickor utifrån normativa föreställningar (Jakobsson 2018).

5 Att läsa queert

Litteratur kan anses vara en del av en hegemonisk diskurs som bidrar till att upprätthålla och bekräfta stereotypa och binära könsroller. Till detta hör också ett bekräftande av genus såsom en legitimering av en viss typ av dominant manlighet (Beckman 2020, 171). Trots detta heteronormativa system som formar vår hela världsbild kan vi synliggöra dessa system genom att ta fasta på sprickor och förskjutningar, queera läckage. Genom att hitta sprickor i systemet kan vi urskilja att den heterosexuella matrisen egentligen är konstruerad och inte naturgiven (Holmqvist 2020, 173).

Queera läckage är sätt att hitta det icke-heteronormativa inom litteraturen. Denna typ av läsning kan göras både med uppenbart queera texter men även straighta texter (Holmqvist 2020, 174). Tiina Rosenberg menar att ”kulturen är heteronormativ, men inte nödvändigtvis heterosexuell i sig” (Holmqvist 2020, 174). Det är inte heller alltid nödvändigt att ta fasta på just motiv i texten, utan det kan också vara språk, stil eller berättarröst som kan fungera som ett verktyg för att hitta det queera i det heteronormativa (Holmqvist 2020, 176).

En queer läsning behöver heller inte ta fasta på just HBTQ, utan det kan också förtydliga hur vi utför vissa aktiviteter då det kommer till kön och sexualitet, t.ex. att bryta tvåsamhetsnormen eller valet av att leva utan partner och barn. Detta kallas queer temporalitet. Vi kan också urskilja åldrande och livet som en del av den queera läsningen. Att gifta sig, att få barn och att åldras enligt en specifik tidslinje kan utmanas och ifrågasättas (Holmqvist 2020, 178).

Enligt Mia Österlund (2020) behandlas kroppen inte längre enligt könsbestämda normer i barn- och ungdomsboken utan det finns numera en variation i skildringen av sexualitet och kroppslighet. Österlund (2020) menar att det, åtminstone i ungdomsböcker, inte längre finns ett lika stort fokus på sexualiteten och kroppen i sig utan dessa gestaltas normaliserande utan att lägga fokus vid just dessa ämnen. De finns endast med som en självklarhet. Trots detta har det påvisats att genus ofta porträtteras stereotypt inom barnlitteraturen och fastän könsrollerna eller genus byts om och genus skildras på oväntade sätt är frågan ändå värd att problematisera. Bara för att vi byter

ut genus- och maktperspektivet i barnlitteraturen är det svårt att frångå bekräftandet av ett hegemoniskt genus (Österlund 2020).

Då intresset för forskning om kön och genus inom barnlitteraturen uppstod under 1960–1970-talet riktades fokus nästan helt och hållet på könsroller, alltså hur litteraturen skildrade män och kvinnor, pojkar och flickor. Man undersökte då huruvida karaktärerna betar sig som de förväntas göra utifrån de rådande normerna där manliga och kvinnliga egenskaper bygger på motsatser. Som ett resultat av uppmärksammandet av könsroller i barnlitteraturen började författare istället skriva om starka kvinnor i olika icke-stereotypa roller eller lät sina karaktärer ”byta” könsroller för humoristisk effekt. Genusforskningen inom barnlitteraturen lägger också ofta fokus vid huruvida karaktärerna uppvisar ett performativt genus och om karaktärerna bryter mot det (Nikolajeva 2004).

5.1 Färger och kläder; utseende som normbrott

Ambjörnsson beskriver i sin bok *Rosa - Den farliga färgen* (2011) hur färgen rosa har blivit ett centralt element i diskussioner om barn och genus, eller mera specifikt i diskussioner om flickor och jämställdhet. Många föräldrar argumenterar att de inte vill klä sina döttrar i färgen eftersom det skulle signalera gullighet vilket ses som ett uttryck för en föråldrad, förryckande och ojämsställd bild av flickor. Det Ambjörnsson (2011, 129) lägger märke till är att den rosa färgen inte alls nämns i samband med pojkkläder och att flickor bra kan ärva kläder av sin bror, och att föräldrarna av feministiska orsaker väljer att göra detta, men att det blir svårt för en pojke att ärva ”flickkläder”. Den rosa färgen undviks alltså både för flickor och pojkar. Den rosa färgen har också spelat en roll i barnlitteraturen eftersom det är ett lätt element att visa kontraster med. För det mesta handlar det då om flickor som inte vill ha rosa kläder (Ambjörnsson 2011, 130). Det har också bevisats att rosa inte är en färg som man bör använda som kvinna ifall man vill bli tagen på allvar. Det är alltså alltid de kvinnligt kodade som behöver förändras. Ifall män närmar sig det kvinnligt kodade riskerar dessa att förknippas med homosexualitet; enligt den patriarkala och heteronormativa logiken är kvinnan och den homosexuella den hegemoniska maskulinitetens motpol

(Ambjörnsson 2011, 156). Barn sorterar också genus enligt färgen, och ”flickleksaker” anses vara sämre och något som barnen inte vill bli förknippade med. Det pojkkodade blir därav normen och flickkodade något avvikande och sämre (Hylten-Cavallius 2012).

Barnlitteraturen har däremot på senare tid blivit en arena för barn som kan bestämma själv och existera på egna villkor, oberoende av genus. Detta är något av en utopi jämfört med verkligheten (Österlund 2020).

Att leta genusstereotyper blir lätt en instängd verksamhet om man hakar upp sig på att barnen, eller för all del deras föräldrar, inte alls förväntas anamma genusbestämda beteenden. Att flickor kan klä sig i rosa och samtidigt vara kavata eller att pojkar kan se tuffa ut men ändå ha ett komplext känsloliv är ett kännetecken för den samtida bilderbokens försök till en mer nyanserad gestaltning av genus (Österlund 2017, 4).

Att det feminina ses som något svagt och negativt kan också urskiljas i den kvinnliga rollen som pojkflicka; det feminina behöver genomgå en förändring till det pojkaktiga, detta genom kläder och beteende, för att bli accepterat och ses som starkt och inte lika känsligt (Ambjörnsson 2011).

Enligt mig är det intressanta här är att den rosa färgen undviks som ett medvetet val, och i tron om att det är ett feministiskt ställningstagande. I och med undvikandet sker det då ett bekräftande av ett hegemoniskt genus då kvinnligt kodade attribut automatiskt klassas som något sämre. I följande kapitel diskuterar jag hur denna problematik kan kopplas till barnlitteraturen.

5.2 ”Pojkflicka” eller queer?

Det finns ett erkänt narrativ att barn är och bör vara oskyldiga och fria från all sorts sexualitet. Ändå skildras heterosexualitet i en stor del av den barnlitteratur som skrivs, både hos huvudkaraktärer och inom familjen (Pugh & Tison 2010).

Children cannot remain innocent of sexuality while learning about normative sexuality, and heterosexuality cannot stand as normative if innocence is the defining cultural fantasy of children's identity. And thus, heterosexuality itself is rendered queer (Pugh & Tison 2010).

Pugh & Tison, (2010) menar att det finns en fundamental spänning mellan "det oskyldiga" och porträtteringen av heterosexualitet i barnlitteraturen som i sig är queer. Edelman (2004, 2) menar att barn utsätts för obligatorisk heterosexualitet och att barnet inte bara upprätthåller familjetraditioner, utan också ett löfte om en framtida reproduktion. Jag tolkar detta som att barn i barnlitteraturen och karaktärerna i deras omgivning inte bryter mot den normativa temporaliteten; temporaliteten det queera i barnlitteraturen förekommer inte enbart genom de genusmönster vi hittar utan också genom icke-normativa sätt att se på tid och rum, nämligen genom queera temporaliteter (som jag diskuterar i följande kapitel i relation till familj). Det är alltså inte alltid tydligt, men då vi antar att det heterosexuella existerar inom barnlitteraturen som norm kan queera mönster hittas på karaktärnivå exempelvis i form av excentriska beteenden. Karaktärer som kunde kategoriseras som queera är Jo March från *Unga kvinnor* eller Pippi Långstrump. Genom att ge karaktärerna avvikande åsikter om att växa upp eller om giftemål kan queerheten maskeras och därmed också få rum att existera (Kidd 2011). Queerhet och symboliken för "det homosexuella barnet" kan också manifesteras i metaforer som vid första anblick kan bortförklaras som barnsliga fantasier; flickan har en hund som fru eller barnet leker vampyr i mörkret (Stockton 2009).

Som motsats till den "maskulina" hjältesagan med en tydlig början, mitt och slut finns det egna mönster för de sagor som klassas som traditionellt feminina. Här har mönstren "den gröna världen" och "att växa upp groteskt" identifierats. Den gröna världen handlar ofta om en flicka som lever nära naturen och använder denna som flykt från vardagen och att växa upp. Den groteska uppväxten skildrar en flicka som hellre än att acceptera sin kvinnlighet uppträder okvinnligt, blir en "pojkflicka", går in i en isolering samt behöver behärska sitt heta humör som är oförenligt med det kvinnliga beteendet (Nikolajeva 2004, 128).

5.3 Familjer och generationer

Den klassiska definitionen av familjen enligt George Murdock (1960) är att familjen är en social grupp med karaktärsdragen att den har en gemensamt boende, ett ekonomiskt samarbete och vuxna av olika kön med minst ett barn, eget eller adopterat. Under 1950 talet var idén om familjen och sexualitet helt och hållet baserat på den vita medelklassfamiljen och denna idé genomsyrade också media. Familjer som inte passade in i denna norm visades endast i ett humoristiskt sken och i underhållande syfte (Chambers 2002). Denna syn på familj är inte längre applicerbar på dagens samhälle, men det går att argumentera att idén av kärnfamiljen till en viss mån finns kvar i den västerländska kulturen. Detta har exempelvis undersökts genom att studera den queera temporaliteten och den straighta tidslinjen. Genom den queera temporaliteten undersöks tidens betydelse för olika livsperioder. Det finns vissa tider där barnet är en symbol för en lyckad framtid och singelskapet ses som ett misslyckande vice versa. Sara Ahmed har skrivit om den cis- och heteronormativa räta livslinjen och menar att livet endast räknas som ett fullskaligt liv ifall det rör sig i en förbestämd riktning med vissa punkter, så som exempelvis ett stadigt tvåsamtförhållande och familjebildning (Holmqvist 2020, 178).

Feministiska perspektiv har kommit att utmana familjen som en nödvändighet och dessa perspektiv ifrågasätter också ifall det finns någon typ av familj som kunde klassas som den naturliga samt att endast en viss av familjekonstellation är den legitima. Den traditionella ideologin av familjen är dock ändå att kvinnan är beroende av mannen samt att kvinnan ses som den primära omsorgspersonen för barnen, speciellt då barnen är vid ung ålder. Trots detta finns det idag flera olika familjekonstellationer som motbevisar kärnfamiljens nödvändighet (Cheal 2008). Pija Lindenbaums bok *Else-Marie och småpapporna* är enligt Åsa Warnqvist den första barnboken som beskriver ett polyamoröst förhållande och en familj där ett barn är uppfostrat av flera fadersfigurer (Kokkola & Österlund 2014).

5.4 Ålder och makt

Den vuxna i bilderboken har traditionellt porträtterats som en bild av makt, ordning och civilisation. Överlag är maktförhållanden ofta ett tema som förekommer frekvent. Det handlar ofta om maktförhållanden mellan generationer men kan också handla om makt mellan barn (Österlund, 2008). Enligt Österlund (2020) lyfts maktkampen fram genom främmandegörande där storleksförhållanden överdrivs. I Pija Lindenbaums böcker porträtteras ofta kvinnor, mammor, som fysiskt väldigt stora och framfusiga såsom Glossa i *Glossas Cafe* (1998), samt Else-Maries mamma i *Else-Marie och småpapporna* (1996). Männerna är ofta små och bräckliga, nästan ynkliga och känsliga på ett barnaktigt sätt. På detta sätt utmanas den traditionella mamma/pappa rollen samtidigt som kroppen och genus utmanas genom att gestaltas på ett icke-traditionellt sätt (Wranqvist 2012, 192). Också språkligt blir det en maktfråga beroende på ordval; vissa ordval kan förstärka politiska metaberättelser och bidra till upprätthållandet av t.ex. den traditionella kärnfamiljen (Johansson 2005). Föräldrarollen är i stadig förändring, framförallt i nordiska bilderböcker. En vanlig porträttering av detta är ombytta maktförhållanden mellan barn och förälder, t.ex. i Gunilla Bergsströms *God Natt, Alfons Åberg* (1972) och Pija Lindenbaums *När Åkes Mamma glömde bort* (2005; Österlund 2008).

Det har påvisats att kvinnor i rollen som mamma är mera frekvent förekommande i barnlitteraturen än män i papparollen. Det samma gäller även mor-och farföräldrar; farmödrar och mormödrar förekommer oftare än en farfar eller morfar. En kvinnlig karaktär har mera sällan en huvudroll (eller en roll alls) men framställs ändå oftare som en omsorgsperson än en man (Brugeilles m.fl. 2002).

Ansello (1977) var den som påbörjade forskningen om ålder och ageism i barnlitteraturen. Han upptäckte att det endast fanns ett fåtal äldre karaktärer i litteraturen och de flesta hade mindre roller i berättelsen. Dessutom var dessa karaktärer ofta framställda som tråkiga, platta, okreativa och personlighetslösa. ”Gammal”, ”ledsen” och ”fattig” var de tre orden som användes flest gånger för att beskriva en äldre vuxen karaktär. Det har också påvisats att äldre kvinnor porträtteras mera negativt än äldre män i media överlag. Äldre kvinnor är mindre sannolika att uppnå deras mål och hade ofta inte en annan roll än att vara den som tog hand om hemmet (Danowski & Robinson 2012).

6 Sammanfattning av teorin

För att kort sammanfatta och förtydliga min teori hänger representation och queerteori ihop genom den gemensamma faktorn hegemoni. Att något representeras på ett visst sätt beror på ideologiska föreställningar färgade av samhällets diskurser. Som tidigare nämnt kan litteratur enligt litteratursociologi och cultural studies anses vara en del av en hegemonisk diskurs som bidrar till att upprätthålla och bekräfta stereotypa och binära könsroller (Beckman 2020, 171; Fornäs 1995, 64).

Vi kan inte förstå vårt samhälle utan att skapa kategorier. Kategoriskapandet börjar redan vid spädbarnsålder och hjälper individen att orientera sig i vardagen. Att skilja mellan stereotyper och typer är därför viktigt eftersom typer innebär kategorier medan stereotyper är fördomar (Hall 1997, 258). Nikolajevas schema om pojkar och flickor inom barnlitteraturen (tabell 1) exemplifierar hur vi kan använda oss av typer inom barnlitteraturforskningen, och därmed hitta kategorier utanför dessa typer (Nikolajeva 1994, 129). I litteraturen hittas exempelvis karaktärer som kallas för pojkflickor. Men vad är pojkflickan egentligen? Enligt Ambjörnsson (2011) kan detta tolkas som att den queera flickan behöver maskeras till något maskulint. Min litteratursociologiska tolkning av detta är att rosa och det traditionellt feminina undviks medvetet, kanske som ett feministiskt ställningstagande, för att en karaktär inte ska uppfattas som svag.

Genom queera läsningar kan narrativet för en berättelse ändras. Begreppet queer temporalitet innebär tidens och rummets betydelse för olika livsperioder. Genom en queer läsning kan exempelvis två kvinnor som lever tillsammans utan barn tolkas som queert. Istället för att följa den normativa tidslinjen där ett heteropar går igenom livets olika faser i en utsatt ordning bryts mönstren och den queera temporaliteten får utrymme (Holmqvist 2020, 178).

7 Frågeställning

Min frågeställning för avhandlingen är att ta reda på *hur identitet, kön och familj porträtteras i svenskspråkiga populära barnböcker*. Syftet är inte att mäta eller bevisa bristen eller förekomsten av mångfald och representation. Snarare vill jag understryka att sättet som berättelserna läses på kan förändra narrativet, exempelvis genom queera läsningar. Genom att använda mig av teorier om representation, identitet och queerteori strävar jag efter att undersöka hur olika identiteter och mångfald, med fokus på familj och kön, representeras i materialet.

8 Material

I analysdelen av min avhandling ingår fem populära och aktuella barnböcker skrivna på svenska. Av böckerna är tre stycken skrivna och illustrerade av finlandssvenska författare och två av svenska författare. Böckerna jag valt för min analys handlar alla om de teman som tangerar min frågeställning: familj och genus. Alla böcker är aktuella och skrivna av prisbelönda författare. Jag har valt denna typen av böcker eftersom de på grund av sin publicitet är böcker som läses av barn både hemma och på daghem och förskolor, alltså av en bred publik. Alla fem böcker i min analys är bilderböcker och rekommenderade för barn i åldern 3–6 år. Jag har riktat in mig på material för denna åldersgrupp eftersom det då oftast är fråga om bilderböcker i ungefär samma längd. I detta kapitel diskuterar jag först urvalet och sedan går jag igenom det material som är föremål för min analys. Därefter går jag igenom lämpliga analysmetoder för litteratursociologisk forskning och hur jag har utfört min analys i praktiken.

8.1 Urval och avgränsningar

Att hitta materialet för min analys visade sig vara lite mera krävande än vad jag först hade föreställt mig. Jag ville hitta böcker som jag vet att finns på daghem och läses av barn. Jag valde därför att gå igenom topplistor och prisbelönda böcker från de senaste åren eftersom detta då indikerar på att böckerna fått publicitet och potentiellt därför också nått många läsare. Värt att tänka på är att det fortfarande är föräldrarna och daghemmen som väljer ut vilka böcker som köps och läses men jag har ändå valt bilderböcker som faktiskt är riktade till barn, och i och med att de har fått den publiciteten de har fått så räknar jag med att böckerna också läses för barn.

Jag strävade även efter att materialet skulle tangera mina teman för avhandlingen, så jag har därför valt böcker som lägger fokus på familj, ålder och genus. Eftersom jag väljer att analysera endast svenskspråkiga böcker kunde jag inte titta på de finska bibliotekens lånestatistik. På grund av svårigheter att få tillgång till endast svensk statistik om barnböcker i Finland har jag valt att utgå från böcker som vunnit priser

och blivit rekommenderade av olika instanser. Böckerna jag valt för min analys har vunnit priser såsom Augustpriset, Finlandiapriset, Runeberg junior, Nordiska rådets pris och i vissa fall har de blivit rekommenderade till föräldrar och daghem; av instagramkontot Normkreativa barnböcker och av de finlandssvenska läsambassadörerna. En närmare presentation av materialet finns i kapitel 6.2.

En kvalitativ studie strävar inte efter bevisföring utan efter förståelse och väckande av tankar kring ett fenomen (Häger 1998, 140). Eftersom jag inte försöker bevisa existensen av representation har jag valt böcker som tangerar de ämnen jag redan på förhand bestämt mig för att fokusera på. Jag är inte ute efter att hitta resultat utan snarare hitta intressanta nya synvinklar och förhoppningsvis resulterar detta i tankeväckande läsning.

I min analys har jag använt följande böcker:

- 1) *Fakta om pappor* av Oscar Kroon (2021)
- 2) *Lill-Zlatan och morbror raring* av Pija Lindenbaum (2006)
- 3) *Mina tantkompisar* av Ester Roxberg (2021)
- 4) *Nyckelknipan* av Sanna Mander (2017)
- 5) *Ägget* av Sanna Sofia Vuori (2018)

8.2 Presentation av materialet

Oscar Kroon, författaren till *Fakta om pappor* (2021) har vunnit Augustpriset 2019 och Jenny Lucander som illustrerat boken har vunnit Nordiska rådets pris för sina illustrationer. *Fakta om pappor* (2021) är omtalad och recenserad i både finsk och svensk media. Boken finns även listad av Läsambassadörerna som en rekommenderad bok för barn i åldern 3–6 och för daghem. Boken har också nominerats till årets vackraste bok 2021 av kommittén för Finlands bokkonst, bland 219 titlar.

Pija Lindenbaums bok *Lill-Zlatan och morbror raring* (2006) var nominerad till Augustpriset för Årets svenska barn- och ungdomsbok 2006. År 2021 påbörjades även en filmatisering av boken och boken är därför också aktuell trots att den är från 2006.

Ester Roxberg (2021), som skrivit *Mina tantkompisar*, är även författaren till den uppskattade boken *Min pappa Ann-Christine* som filmatiserats 2020. Instagramkontot Normkreativa barnböcker [@normkreativa_barnbocker] har ett inlägg om *Mina tantkompisar* och rekommenderar den som en normbrytande barnbok eftersom den innehåller vänskaper över generationsgränser och icke-vita karaktärer. *Mina tankompisars* illustratör Nathalie Ruejas Jonson belönades med Lennart Hellsingstipendiet 2020.

Boken *Ägget* (2018) var nominerad till Finlandia junior 2018 och till Runeberg juniorpriset 2019 vilket är två av orsakerna till att boken är en del av min analys.

Nyckelknipen är vinnare av Finlandiapriset för barn- och ungdomslitteratur 2017 och belönad med Rudolf Koivu-priset 2017.

Alla böcker riktar sig till barn i åldern 3–6 och är klassade enligt förlagen som barn- och bilderböcker. Eftersom det inte är möjligt att veta vad författarens tanke bakom boken är och ifall det finns en agenda för att skriva in vissa normbrytande element eller skriva en ideologiskt färgad text kommer jag endast utgå från text och bilder i sig och därefter urskilja diskursiva narrativ om identitet, genus och temporalitet.

För att förtydliga framtida redogörelser om det material jag använder mig av följer en kort presentation av de böcker jag analyserar; först ett citat av sammanfattningen på bokens baksida och sedan en mera ingående beskrivning av handlingen.

8.2.1 *Fakta om pappor* av Oscar Kroon och Jenny Lucander

Vad gör pappor hela dagarna? Hurdana är de? Hur ska man handskas med dem så de inte blir arga och surar och svär? Trots att föräldrar och barn delar vardag är de olika (Kroon 2021).

Boken lägger fokus på papparollen och framställer denna som självklar, utan att ifrågasätta den frånvarande mamman eller partnern, vilket gör boken intressant för min analys. Läsaren får följa hur det är att uppleva en vardag som barn tillsammans med sin förälder. Huvudkaraktären är ett barn vars tankar skildras genom hela boken. Inledningsvis vaknar barnet och väcker pappan. Han fixar frukost och de åker till dagis. Pappan är på jobb där han har ett fotografi av sin familj. Efter jobbet hämtar han från dagis och efter det besöker de tillsammans lekparken, som är fylld med andra pappor och deras barn. Mammorna är någon annanstans; ”kanske på konferens”.

8.2.2 *Lill-Zlatan och morbror raring* av Pija Lindenbaum

Lill-Zlatan älskar att vara med sin morbror raring. De fikar, går och simmar och gör roliga saker. Men en dag sitter någon i morbrors kök. Han heter Steve och kommer från nåt Trelleborg. Lill-Zlatan tycker att han kan åka tillbaka till det där Trelleborg. Men Steve vill inte flytta på sig i första taget. Lill-Zlatan är svartsjuk! (Lindenbaum 2006)

Bokens huvudkaraktär Lill-Zlatans föräldrar är bortresta och hon är därför hos sin mormor. Hos mormor är alla Lill-Zlatans morbröder på besök, också hennes favoritmorbror Tommy, eller morbror raring som han också kallas. Han har precis varit på resa och har med en present åt Lill-Zlatan; en död orm i en glasburk, en sådan som hon alltid önskat sig. Istället för att vara på dagis får Lill-Zlatan umgås med Tommy. Tommy är frisör så Lill-Zlatan får ny färg på håret varje dag ifall hon vill det. De gör saker tillsammans om dagarna, såsom att lyssna på musik eller går på bio. Men fotboll spelar de inte så mycket eftersom Tommy inte är bra på det. En dag sitter Steve i Tommys kök. Lill-Zlatan tycker han ser tråkig ut. Han går inte hem utan han följer med Tommy och Lill-Zlatan då de går och tittar på människor och går på bio. På bion vet inte Steve vilken film de ska se, men Lill-Zlatan vet att hon och Tommy bara tittar på sorgliga filmer och gråter. Lill-Zlatan blir sur och säger till mormor att hon aldrig mera vill vara med Tommy. De åker ändå och badar nästa dag, trots att Lill-Zlatan är på dåligt humör. Efter att de varit och badat känner sig Tommy sjuk och får stanna hemma och vila. Då visar det sig att Steve kan spela fotboll så Lill-Zlatan och Steve

tränar skott hela dagen. Då det är dags för match har Tommy pignat till, men har får bara stå i målet då han mest bara är i vägen annars.

8.2.3 *Mina tantkompisar* av Ester Roxberg

Elis bor på Kyrkogatan 5 och han har hela gatan full av kompisar! De är tanter allihop, men förutom det är de väldigt olika. Berit, Simin, Gun, Sivan - och Elis favorit: Elsa. Det är egentligen inget särskilt med Elsa men ändå är hon den allra bästa tantkompisen. Hos Elsa kan Elis sitta i hammocken och bara vara. Men en dag är Elsa inte där när Elis knackar på (Roxberg 2020).

Huvudpersonen Elis bor på en gata där han har många kompisar som alla är tanter. Elis pappa har byggt en trädkoja och en lådbil i deras trädgård och föreslår att Elis och hans kompisar kan leka rövare där. Men Elis är hellre på besök hos sina tantkompisar. Läsaren får en presentation av tanter då Elis besöker sina kompisar en efter en. Hans favorit är Elsa och där får han äta mariekex, dammsuga och sitta i hammocken. I slutet av boken är det någon annan som öppnar dörren då Elis ringer på hos Elsa, någon i hans egen ålder. Elis börjar leta efter Elsa men det visar sig att Elsa har dött. Hans tantkompisar tröstar Elis och nästa dag har de hämtat hammocken som Elis och Elsa brukade sitta i. De tränger ihop sig i hammocken i Elis trädgård och gungar tills det känns bättre. Flickan som flyttat in i Elsas gamla hus får också vara med och gunga.

8.2.4 *Nyckelknipan* av Sanna Mander

Kan du hitta den försvunna nyckeln? I huset bor en massa knasiga typer och svaret på gåtan finns kanske hos någon av dem. Knacka på! Titta in hos Prinsessan, godissamlaren Harry, Papiljott-Lotta, samlarspöket och alla de andra! (Mander 2017)

Läsaren får följa med en genomgång av alla lägenheter i ett höghus på jakt efter en försvunnen nyckel. Varje lägenhet fungerar som en presentation av karaktärerna som bor i huset och först i det sista rummet uppe på vinden hittas nyckeln. I huset bor bland annat Maja som har 7 stycken pappor, en spionfamilj och nättrollet Valter.

8.2.5 *Ägget* av Sanna Sofia Vuori och Linda Bondestam

Det ligger ett ägg på gården! Brie, Maud och Lu letar efter ledtrådar hos grannarna. De får veta att familjer kan bli till på många olika sätt. Tillslut blir det äntligen äggkläckningsfest! (Vuori 2018)

Ägget tangerar familjetemat och skildrar de tre kompisarna Maud och Lu som hittar ett ägg på gården till huset de bor i. De försöker ta reda på vems ägget är och varifrån det har kommit. De går i genom höghusets alla lägenheter. Först går de till Lus mormor, men hon vet ingenting om ägget. Läsaren får följa med då olika varianter av föräldrar och familjer berättar om barn och familjer. Efter att de gått igenom många av husets lägenheter får de veta att ägget tillhör Rosseuarna, de ser då de går omkring och rullar på något runt. De berättar att de ska ha äggkläckningsfest.

9 Metod

I detta kapitel går jag inledningsvis igenom textanalys som teori och metod. Därefter diskuterar jag den typ av narrativ -och diskurs analys jag kommer använda mig av. Avslutningsvis går jag igenom på vilket sätt bilderna i mitt material inkluderas i analysen samt hur min analys utförs i praktiken.

9.1 Textanalys som teori och metod

Analys av texter och narrativa studier handlar i stort sätt om att förstå konstruktionen av den sociala verkligheten, hur identitet, relationer och sociala strukturer skapas och återskapas. Enligt Johansson (2005, 83) bidrar berättandet till konstruktionen av den sociala verkligheten. Hon betonar hur det finns potential att genom berättelsen ifrågasätta existerande dominerande sociala kategoriseringar. Enligt den narrativa teorin kan sociala och personliga identiteter konstrueras som berättelser och vara narrativa till sin karaktär (Johansson 2005, 19). Detta innebär också att människors förståelse av sig själva sker genom berättelser (Johansson 2005, 94) Eftersom jag till en stor del fokuserar på representation, identitet och temporalitet fungerar den narrativa analysen i min avhandling som metod. Narrativa studier handlar om att tolka människors tolkningar av sig själva och sin sociala värld. Detta förhållningsätt prioriterar mänskligt handlande och fantasi och är därmed en lämpad metod för studier av identitet och subjektivitet (Johansson 2005, 27). Berättelser är också alltid en del av ett specifikt kulturellt och socialt sammanhang; alltså ett specifikt system av representation, mening och social praktik.

Begreppet metanarrativ refererar till berättelser som är inordnade i historien via aktörer och teorier. Metanarrativ innefattar politiska, kulturella, religiösa och institutionella diskurser och ideologier. Eftersom berättandet skapar och återskapar identiteter inbegriper detta också reproduktionen av makt och social kontroll. Exempelvis reproduceras den vita heterosexuella medelklassmannen som norm genom kulturella, politiska och vetenskapliga metaberättelser. Det är en utmaning att ifrågasätta dessa då den rådande maktordningen tas för givet. För att skapa alternativa berättelser behöver dessa metaberättelser utmanas (Johansson 2005, 99–102). Ett exempel är hur

familjeberättelser kan ses som en social kontroll. Skildringar av familj är en stor del av litteraturen och en viktig del av familjekulturen. Ändå fungerar dessa familjeberättelser som en social kontroll och en legitimering av den dominerande föreställningen av familjen. Berättelser om familjen bibehålls genom språkliga diskurser genom vilka familjen också ”görs” och presenterar därmed familjen och legitim och begriplig (Johansson 2005, 100–101).

Det finns olika perspektiv på den narrativa teorin men inom sociologi och psykologi ses den narrativa teorins fokus ligga på berättandes betydelse för aktörers meningsskapande, konstruktionen av identiteter och socialt handlande. Ricoeur (Johansson 2004, 84) menar att narrativitet och temporalitet är sammankopplade. Genom narrativitet får temporalitet en språklig form; berättelser ger form åt det stumma, dolda och kaotiska och placerar människan i tiden (Johansson 2004, 84).

Istället för att undersöka exempelvis intrigen som ger svarat på frågan ”Vad hände” eller ”Vad handlar berättelsen om” kan de mera sociologiska inriktningarna av narrativa analyser fungera som ett hjälpmedel för att svara på frågan ”Vad betyder berättelsen?” genom att undersöka teman och ideologier (Johansson 2004, 134). Tema innebär sociala, kulturella, psykologiska, moraliska och politiska frågor.

I följande avsnitt presenterar jag narrativ analys, diskursanalys samt bild- och bilderboksanalys som väsentliga tillvägagångssätt för att analysera bilderboken och barnlitteratur.

9.1.1 Narrativ analys

Det finns en mängd olika sätt att utföra narrativa analyser på och för att organisera olika typer av analyser har Leiblich, Tuval-Mashisch & Zieber (1998, 12–14) utvecklat en modell för att få en övergripande bild av olika tillvägagångssätt. Två centrala dimensioner oberoende av varandra har urskiljts: 1) Helhet versus del (kategori) och 2) innehåll versus form.

Den första dimensionen innebär den enhet som är föremål för analysen. Är det frågan om en del av texten eller texten som en helhet? Den andra dimensionen refererar till en traditionell litteraturvetenskaplig dikotomi och analys av texten där intresset läggs

vid själva innehållet eller formen. En läsning som fokuserar på innehållet fokuserar på vad texten betyder, egenskaper, motiv, symboliska betydelser av specifika händelser och bilder som berättaren använder. En läsning som fokuserar på textens form intresserar sig för strukturen, ordning, huruvida texten är sammanhängande och val av genre och metaforer (Johansson 2005, 288).

Genom följande modell kan fyra olika sätt att läsa berättelser urskiljas:

Tabell 2

| | |
|----------------------|-----------------|
| 1. Helhet - Innehåll | 2. Helhet -Form |
| 3. Del - Innehåll | 4. Del - Form |

(Johansson, 2005, 288)

Dessa sätt är dock inte renodlade eftersom det ofta också förekommer blandvarianter (Johansson 2005, 288). Det första sättet är ett helhetsperspektiv med fokus på innehåll. Livsberättelser, eller delar av livsberättelser går att urskiljas och analyseras med hjälp av denna typ av analys. Den andra typen av läsning är ett helhetsperspektiv med fokus på form. Här är också livsberättelsen ofta det som används men istället ligger fokus på intrig och/eller struktur. Det tredje sättet är ett delperspektiv med fokus på innehåll. Genom denna läsning definierar man olika delar (kategorier) genom att lyfta fram vissa stycken eller meningar, och samlar dessa enligt grupper eller kategorier. Det sista tillvägagångssättet är ett delperspektiv med fokus på form. Denna typ av läsning lägger fokus vid stilistiska och lingvistiska drag i vissa utvalda enheter i texten (Johansson 2005, 289).

9.1.2 Diskursanalys

Utifrån ett sociologiskt perspektiv är begreppet diskurs även en viktig del av textanalys och den narrativa analysen. Precis som narrativ analys är diskursen ett sätt att studera samhällsfenomen genom språket (Bergström & Boreus 2000, 221). Eftersom språket bidrar till förståelsen av verkligheten snarare än att återge den är diskursanalysen också till en viss mån väsentlig för denna avhandling. Till skillnad från det lingvistiska perspektivet där diskurs innebär språkligt användande av tal och skrift, kan begreppet diskurs förstås som kunskapsordningar inom både det talade och skrivna språket (Johansson 2005, 33). Detta kan enligt Häger (1998, 139) innebära att en text inte endast är en författares åsikter utan utgör en del av en diskurs. Förlagen väljer vilka böcker som ges ut och böckernas läsare är också med och skapar textens betydelse. För att kunna göra en kvalitativ analys av en barnbok behöver man se texten som olika diskursiva element och göra en analys av dessa.

9.1.3 Bildanalys: bilderboken som kommunikationsform

En viktig inriktning för att studera bild och text är semiotik. Bildanalysen i denna avhandling kommer att basera sig på den semiotiska bildanalysen vilket innebär ett antagande att bilder är en del av kommunikation. Semiotiken, alltså teckenläran, strävar efter att analysera hur tecken; konst, litteratur, media och språk förhåller sig till människan och hur människan upplever världen (Marner 2009). Semiotiken i sig handlar även om representation och hur betydelse skapas, vilket kan jämföras med Halls (1997) representationsdefinition.

Kristin Hallberg (1982) myntade termen ikonotext som ett hjälpmedel för att analysera bilderböcker. Ikonotext innebär samspelet mellan ord och bild; den semiotiska interaktionen mellan två olika teckensystem, det vill säga text och bild (Hallberg 1982; Druker 2018).

Den hermeneutiska cirkeln innebär att man börjar titta på materialet som en helhet och sedan på detaljerna för att sedan gå tillbaka och titta på helheten med en annan och ny förståelse av materialet (Nikolajeva 2000, 12). Detta fortsätter i en ”cirkel”. Läsandet av en bilderbok kan enligt Nikolajeva (2000, 13) klassas som en hermeneutisk cirkel. Bilderboken pendlar mellan det verbala och det visuella och det skapas en förväntning

på antingen bilden eller texten beroende på vilken del läsaren tittar på först. Vid en omläsning skapas bättre förutsättningar för att förstå berättelsen som en helhet, både genom bild och text (Nikolajeva 2000, 12).

9.2 Från metod till analys

För min analys har jag valt att använda mig av den tredje varianten (del- innehåll) av läsning i Leiblich, Tuval-Mashisch & Ziebers modell om narrativ analys (1998, 12–14) som ofta förknippas med (den kvalitativa) textanalysen. Denna variant är vanlig inom sociologin (Johansson 2005, 289) och var den som jag fann lämpligast för mitt material i denna avhandling. Inslag av diskurs- och bildanalys förekommer eftersom språket och bilderna utgör innehållet för barnböcker; jag kommer utgå från Hellbergs (1982) ikonotext och analyserar bilden och texten i interaktion med varandra.

Genom att först göra en läsning av materialet och sedan urskilja vissa stycken, meningar, och i detta fall också illustrationer, kunde jag hitta gemensamma teman för alla böcker inkluderade i mitt material. Detta kunde klassas som en hermeneutisk läsning. Jag har valt att presentera analysen enligt teman och inte bokvis eftersom detta gör det lättare att få en översikt över analysdiskussionen.

Jag har först läst igenom materialet och markerat de delar som jag ansåg vara väsentliga för min analys. Sedan gjorde jag en mera grundlig genomläsning av det jag hittat. Jag har därefter färgkodat mina teman och delat in dessa i kategorier för att kunna placera dessa enligt sammanhängande underrubriker i min analysdel. Dessa helheter har även underrubriker och de olika helheterna överlappar varandra till en viss mån

Jag har hittat följande teman i materialet:

- Olika familjekonstellationer
- Frivillig och ofrivillig barnlöshet
- Queera element i barnlitteraturen
- Intersektionella identiteter
- Mamma- och papparollen

För *Ägget* (2018), *Fakta om pappor* (2021) och *Nyckelknipan* (2017) har jag haft möjlighet att exemplifiera med hjälp av de pressbilder som finns tillgängliga på förlagens hemsidor. För de två andra böckerna har jag varit tvungen att beskriva bilderna och händelserna på grund av upphovsrättsliga skäl.

10 Analys av materialet

Representation sker då vi ger saker en beskrivning genom kategorier (Hall 1997). Barnlitteraturforskningen och teorier om representation grundar sig båda i att vi först behöver kategorisera för att förstå (Nikolajeva 2004). Detta innebär inte att vi inte kan se utanför kategorierna, utan snarare att vi kan urskilja det som inte passar in och ge rum för även dessa fenomen.

I följande kapitel går jag igenom teman som jag hittat då jag utfört min analys.

10.1 Familjekonstellationer – adoption, barnlöshet och polyamori

Med hjälp av queera läsningar kan vi urskilja det icke-normativa i det normativa. Genom karaktärer som agerar på ett oväntat sätt i en miljö som klassas som normal kan vi hitta det konstiga och avvikande genom kontraster (Holmqvist 2020). Familjetemat är frekvent förekommande i barnlitteraturen. I materialet påvisas flera normbrott när det kommer till den traditionella kärnfamiljen; en familj behöver inte nödvändigtvis bestå av två föräldrar och deras barn.

En av Lus mammor har sagt att man måste äta havregrynsgröt varje morgon för att växa och bli större (Vuori 2018)

Vi ringer på hos Lu först. Lus mormor öppnar, för alla Lus föräldrar råkar vara på resor (Vuori 2018)

Figur 1



Från *Ägget* av S. Vuori & L. Bondestam, 2018 Förlaget

<https://forlaget.com/bocker/agget/>

Bildbeskrivning: Lu och Brie sitter vid Lus mormors köksbord och pratar om ett Ägg som de hittat på gården. Lus mormor är stor och blå med horn och glasögon på huvudet.

"En av Lus mammor" indikerar att Lu inte bara har en mamma och senare står det också "isä" och "pappa" på schemat (figur 1). Senare berättas det också att det är mormor som öppnar eftersom "alla Lus föräldrar är på resor". Som redan tidigare nämnts, har Pija Lindenbaums (1999) bok *Else-Marie och småpapporna* ansetts vara den första barnboken som innehåller ett polyamoröst förhållande. "En av Lus mammor" kan vid första anblick tolkas som att Lu har två mammor. Genom schemat på väggen får vi veta att Lu har flera föräldrar än så:

VECKA 18

- Simskola med mamma 18.15
- Pappa hämtar alla dagar!
- Äiti brysselissä!
- Isä med till tandläkaren ons
- OBS borsta!
- Mormor hela nästa vecka!
- Inget godis till frukost!

(Vuori 2018)

Föräldraskapet delas alltså mellan inte bara mammor utan också pappor och Lus mormor. Det kan handla om flera olika konstellationer så som exempelvis en bonusfamilj, eller två samkönade par som delar på vårdnaden. Genom en queer läsning kunde det tolkas som ett polyamoröst förhållande.

Även i *Nyckelknipan* (2017) kan temat polyamori eller polygami urskiljas; Maja har nämligen sju pappor. De är alla små och gör vardagliga saker. Manders (2017) tolkning av Lindenbaums (1999) *Else Marie och småpapporna* verkar vara en hyllning till hennes nytänkande kring familjekonstellationer och nere i högra hörnet på bilden (Figur 2) syns ett exemplar av boken illustrerat. Lindenbaum skildrar ofta normbrytande element i en normativ miljö; några avvikande karaktärsdrag i något som alla känner igen. Inspirerat av Lindenbaums stil att porträttera familjen är även karaktärerna i *Nyckelknipan* porträtterade på detta sätt; en vardaglig situation med vissa normbrytande element.

I en tambur efter många trappor hänger en stor och sju små kappor. Där bor Maja, ett helt vanligt barn och hennes sju jättesmå pappor (Mander 2017).

Papporna borstar hår, stryker skjortor, dukar, lagar mat och läser tidningen. Till skillnad från i *Else-Marie och småpapporna* har Maja till synes ingen mamma. Detta kan tillföra även ett till lager av queerhet till familjen i form av samkönade föräldrar.

Figur 2



Från *Nyckelknipan* av S. Mander, 2017 Shildts & Söderström
<https://litteratur.sets.fi/bok/nyckelknipan>

Bildbeskrivning: Maja sitter på golvet i sin lägenhet omringad av hennes sju små pappor.

Förutom temat med flera föräldrar understryks också element av den normbrytande familjen på andra sätt. Adoption och olika sätt att skaffa barn är ett underliggande tema genom hela boken *Ägget* (2018).

Jag fick bli din mamma när jag äntligen hämtade hem dig från granskogen där du bodde i ett varmt blåbärsrövgryt. Då blev du min unge. (*Ägget* 2018)

Maud har hämtats från grannskogens rävgryt och blev därefter Mauds mammas unge. ”Adoptionen” framhävs och nämns inte som något speciellt eller annorlunda utan som ett konstaterande; det biologiska är inte alltid det självklara sättet att skaffa barn på.

I alla fem böcker påvisas också en något kollektiv syn på föräldraskap, det är snarare frågan om en gemenskap, en kollektivism, och generationsöverskridande uppfostran än den nyliberalistiska individualism som det västerländska samhället faktiskt präglas av. Kollektivt ansvarstagande och omhändertagande av barn också syns i *Mina tantkompisar* (2021) och i *Lill-Zlatan och morbror raring*. Elis är aldrig hemma hos sina föräldrar och läsaren får bara se Elis pappa i början av boken; resten av tiden spenderas med tantkompisarna. I *Lill-Zlatan och morbror raring* tar morbror Tommy hand om Lill-Zlatan tillsammans med mormodern då föräldrarna är på resa. Det är sällan som båda föräldrarna tar hand om barnet och ofta hjälper grannar, mormödrar och kompisar till. Då en förälder försöker klara av föräldraskapet själv porträtteras det som att de har mycket att göra och skulle behöva hjälp, så som pappan i *Fakta om pappor* (2021) och pappan som tar hand om barnen men samtidigt jobbar hemifrån i *Ägget* (2018). Detta kunde påvisa en viss kritik mot det individualistiska föräldraskapet. Vikten av familjen och kollektivismen syns också i *Nyckelknipan* (2017) där syskonparet Rakel och Rut bor tillsammans.

Det biologiska föräldraskapet antas alltså inte vara det bästa eller viktigaste för barnet utan snarare påvisar böckerna i min analys att föräldrassituationen kan se olika ut; det kan vara mormor som har störst ansvar i familjen, endast pappa som hämtar från dagis eller en adoptivmamma som hämtat sin unge från grannskogen.

10.1.1 Mormorsrollen

Ett annat tema som jag hittat i materialet jag analyserar är rollen som mormor. Enligt Brugeilles (2002) är det vanligare för mor- och farmödrar att förekomma i barnlitteratur än mor- och farfäder. Detta gäller även de 5 böckerna jag analyserar. I *Ägget* (2018) och i *Lill-Zlatan och morbror raring* (2006) är det mormor som tar hand om barnen då föräldrarna är bortresta. ”Mormor hämtar på dagis” står på listan i Lus kök och Lill-Zlatans föräldrar är på resa så hon bor hos mormor. I *Nyckelknipan* (2017) finns en familj som är spioner. Familjen består av två föräldrar och två barn, samt deras

mormor som också är porträtterad som en typisk mormor med grått och krulligt hår. Hon är spion tillsammans med resten av familjen och verkar bo tillsammans med familjen i lägenheten. Även Lill-Zlatans mormor har de typiska mormorsattributen; hon är tjock, lagar mat och har grått krulligt hår. I *Mina tantkompisar* (2021) uttalas inte specifikt ordet mormor eller farmor. Vid besöket hos Sivan får man dock reda på att Sivan är barnlös – ormen är hennes barn. Detta kunde indikera att resten har barn och barnbarn. Sivan är illustrerad som väldigt muskulös och tatuerad. Hennes livsstil påvisar en queer temporalitet. Hon lever ensam som barnlös och är till karaktären väldigt tuff. Hon har inte följt den straighta tidslinjen och uppfyller ett så kallat queer åldrande (Holmqvist 2020). Även tantkompisen Simin kunde klassas enligt en queer temporalitet; hon har rosa hår och samlar på skräp från soptippen. Till skillnad från Simin och Sivan är Gun och Elsa mera traditionellt porträtterade som tanter; hos Gun och Elsa får Elis baka, städa och gunga i hammocken. Elsa är ändå Elis favorit av alla tantkompisar och ur Elis perspektiv är Elsa inte alls spännande och har inte alls lika många fina saker så som de andra tantkompisarna.

I *Nyckelknipan* (2017) hittas den enda karaktären som är en farfar eller morfar; Farfar Frej. Han bor tillsammans med sin bästa manliga vän och lyssnar på jazz. Detta bryter mot stereotypiska porträtteringar och Farfar Frejs livsstil kunde klassas som en queer temporalitet. Det enda som indikerar att Frej är farfar är hans namn. En annan karaktär som nog är en äldre man är Rosas gubbe i *Mina tantkompisar* (2021). Han snarkar på soffan och är inte med då Elis kommer på besök. Det är också den enda mannen som finns med hos någon av tantkompisarna.

Mormödrar är alltså ofta inkluderade i familjen, nästan som en del av kärnfamiljen. Hon får dock sällan någon större roll än att vara den som passar barnbarnen eller lagar mat. I *Lill-Zlatan och morbror raring* (2006) förblir mormodern väldigt platt som karaktär; hon kommer in med bullar och tröstar Lill-Zlatan, lagar mat åt morbröderna och har inga egna repliker. I *Ägget* (2018), då barnen frågar råd av Lus mormor börjar hon prata om kriget och bjuda på bullar. I *Mina tantkompisar* (2021) får tanterna en större roll och det är också därför den boken blir mera normbrytande. Trots detta är ändå Elis favorittant Elsa, hon som är mest lik en stereotyp mormor, vilket kan tolkas som en trygghet i det normativt bekanta.

10.1.2 Ofrivillig och frivillig barnlöshet

Som redan tidigare nämnt har Sivan i *Mina tantkompisar* (2021) inte några egna barn och Elis förklarar detta med hjälp av hennes orm, Bosse, som hon har som husdjur.

”Det är så jäkla roligt när du kommer”, säger hon. Hos Sivan finns det alltid något att göra. Cykla på Sivans motionscykel, dansa disko eller mata Sivans orm Bosse med frysta möss. Sivan har inga människobarn, men Bosse är hennes bebis (Roxberg 2021).

Sivans karaktär är muskulös, tatuerad och svär. Hemma hos henne får Elis göra mycket olika saker till skillnad från hos Elsa där han brukar sitta i hammocken och äta bullar (Roxberg 2021). Sivan bor ensam och enligt Nikolajevas (2004) schema (tabell 1) om konventionella kvinnor inom litteraturen bryter Sivan mot många av de traditionellt kvinnliga mönstren. Sivan passar mera in på det manliga schemat.

Genom en queer läsning kan man konstatera att Sivans karaktär går emot också den straighta tidslinjen; hon bor ensam, har inga barn och verkar vara lycklig i sitt queera åldrande.

I *Ägget* (2018) uppmanas Lu, Mari och Brie att gå och fråga familjen Pumila ifall ägget de hittat är deras. Paret Pumila är ormar med solglasögon. De reser mycket och i illustrationen finns souvenirer från hela världen; vykort från Berlin, en bit av berlinmuren, bilder från Köpenhamn och dockor från Ryssland

Vi ringer på hos familjen Pumila. De har rest över hela världen. ”Saknar ni ägg” frågar Lu som börjar bli trött på att det inte är honom allt handlar om. ”Nej vi behöver inte ägg, hurså?” (Vuori 2018)

Familjen Pumila har precis kommit hem från sin senaste resa. Ägget som Lu och Brie har hittat är inte deras och de är verkar njuta av sitt liv som barnlösa eftersom de inte *behöver* ägg.

Rosseuarna är däremot inte frivilligt barnlösa. Mauds pappa berättar att de ”äntligen lyckats” och Mauds mamma tycker detta är ”underbart”. Rosseuarna berättar för Maud och Lu att de ska få en unge efter att de frågat om det är deras ägg.

Vi fick det. Men vi måste vänta på att det kläcks”. ”Länge?” undrar Lu. Rosseurarna nickar igen: ”Alldeles för länge” (Vuori 2018).

Att de ”fått” ägget innebär också att man inte kan veta ifall det är deras biologiska ägg eller om de fått det av något annat djur. På följande sida finns illustrationer av ägg i olika färger innehållandes olika djur; hästar, hundar, drakar och katter(....) Detta kunde symbolisera förståelsen om varifrån barn kommer ur ett barns perspektiv, samtidigt som porträtteringen är fri från det stereotypa biologiska familjeskapandet.

Sivan och paret Pumila är porträtterade som starka och självständiga karaktärer utan barn. Ifall man är barnlös och nöjd med detta – behöver man då tycka om att resa, vara tuff och ha tatuerade armar och solglasögon inne?

Kvinnor som önskar att förbli barnlösa löper risk att bli ifrågasatta av samhället och blir stämplade som själviska, onormala, bittra och som barnhatare (Peterson & Engwall 2013). Genom dessa negativa stereotyper menar Gillespie (2003) att det blir svårt att utveckla en positiv kvinnlig identitet eftersom identiteten jämförs med den normativa kvinnan som förknippas med moderskapet. Deras livsstil ses som en alternativ kvinnlig identitet, där kön, sexualitet och könsroller ifrågasätts (Peterson & Engwall 2013).

10.2 Vuxenrollen och barnrollen

Enligt Österlund (2008) är maktförhållanden mellan barn och vuxen ett vanligt förekommande tema i barnlitteraturen. Som redan tidigare nämnt skildras maktförhållandet mellan barn och vuxna i barnlitteratur ofta genom att byta om rollerna på barn och vuxen (Österlund, 2008). Det är också detta sätt som maktförhållandet porträtteras i *Nyckelknipan* (2017).

I *Nyckelknipan* (2017) bråkar de vuxna i familjen så mycket att det leder till att barnet fick föräldrarna att flytta bort eftersom hon vill bo lugn och ro. Det är här en fråga om ombytta vuxen och barnroller. Barnet bestämmer över föräldrarna och får bo ensam medan föräldrarna bor på hotell.

[...] Så här kan det inte va! Jag kan inte leka med allt ert gnäll. Ni måste flytta genast i kväll. Jag vill bo i lugn och ro. Ni får ta in på hotell (Mander 2017)

I *Mina tantkompisar* (2021) när Elsa dör vill tanterna först inte säga sanningen åt Elis om vad som hänt. Alla tanter besöker Elis och kontrasten mellan barn och vuxen blir här tydligt. Kontrasten ökar ytterligare då tanterna blir osäkra ifall de överhuvudtaget kan berätta om döden för ett barn.

I *Fakta om pappor* (2021) är pappan hemma och tar hand om hemmet och familjen. Han verkar inte förstå barnets lekar och är trött men ändå hör de ihop.

[...] Men även om man är på olika ställen så sitter man ihop. Det syns inte utanpå, men så är det. Som ett osynligt snöre (Kroon 2021).

Hundoverallen som barnet har på sig och sedan slänger omkring kan fungera som en symbol för det barnsliga och barnlekar och också kaos. ”Hundar är väl sådana” påvisar att det är ett faktum att med barn följer kaos men att det hör till. Det råder alltså en samförståelse för att den vuxna och barnet inte fullständigt förstår varandra. På ett sätt

har även barnet här makten över föräldern i form av att hen tänjer på reglerna och ifrågasätter.

10.3 Queert i barnlitteraturen

Det negativt laddade flickskapet exemplifieras i denna avhandling bland annat genom färgen rosa, och hur pojkflickan fungerar som en symbol för hur queerhet kan existera inom normativa ramar. Rebelltjejen maskeras och får manliga attribut istället för att leva ur sin queerhet. Precis som Österlund (2020) menar är det intressanta inte att hitta genusstereotyper utan att kunna ge en nyanserad bild av karaktärer i barnböcker som ibland anammar genusbestämda beteenden och ibland inte.

I böckerna jag analyserat hittas dessa queera element hos karaktärer som kan maskeras som pojkflickor. Exempelvis på dessa karaktärer är Sivan och Simin i *Mina tantkompisar* (2021), Maud i *Ägget* (2017) och Lill-Zlatan i *Lill-Zlatan och morbror raring* (2006).

På följande sätt kan den maskerade pojkflickan urskiljas. Sivan har en motorcykel, har tatuerade muskulösa armar och svär. Simin har färgat håret i färgglada färger och tycker om att söka efter användbara saker på soptippen. Maud beskrivs som trotsig och ifrågasättande. Hon leker också helst spion. Lill-Zlatan spelar fotboll, har olika färger på håret och vi får först senare veta att hon heter Ella. Ella är ett namn som ofta ges åt flickor vilket står i kontrast mot smeknamnet Lill-Zlatan. Karaktären kan även tolkas utifrån ett skevt flickskap (Jakobsson 2018). Hennes olika hårfärger kan tolkas som att hennes identitet inte är konstant. Det finns inga tydliga fack att placera henne i och hårfärgerna bevisar detta.

Figur 3



Från *Nyckelknipan* av S. Mander, 2017 Shildts & Söderström
<https://litteratur.sets.fi/bok/nyckelknipan>

Bildbeskrivning: Bilden är delad i två rum, en rosa tambur och Bengans mörka sovrum. Bengans mamma kommer in och bjuder på en bulle.

Det finns även drag av porträtterandet av den rosa färgen som något farligt. Nättrollet Valter i *Nyckelknipan* (2017) ”hatar rosa och enhörningar” och skriver elaka saker på internetforum. På bilden är Bengan Bajskorv inne i sitt mörka rum som kontrast mot sin mammas rosa varma lägenhet. På väggen i det rosa rummet hänger Bengans svarta jacka bredvid mammans rosa. Hon visar ändå en acceptans för Bengans intressen, utseende och klädval trots deras olikheter. Bengan verkar ändå inte anse att färgen rosa passar ihop med hans hårdrockslivsstil.

Andra karaktärer som också som kunde klassas som queera är morbror Raring, eller Tommy som han egentligen heter. Han jämförs med de andra morbröderna som utseendemässigt ser väldigt likadana ut. Till skillnad från morbröderna som alla har kostym och kammat hår har Tommy färgat hår, solglasögon och skjortor med färggranna mönster. Morbröderna tycker om fläskpannkaka medan Tommy föredrar sushi. Stereotyperna blir här ett hjälpmedel för att göra kontrasterna mellan morbröderna och Tommy tydligare. Kontrasterna ger också upphov till en tydlig skillnad mellan morbröderna och Tommy genom att porträttera fläskpannkakan och sushin som motsatta maträtter; det traditionella, och nästan konservativa mot det urbana och moderna.

Även Lill-Zlatan, som redan tidigare nämnt, har queera drag i en annars väldigt normativ miljö. Tommy är dock porträtterad som en mera stereotyp homosexuell man medan Lill-Zlatan är mera skev i sitt flickskap och genus. Tommy spelar inte fotboll, han gråter på bio, klipper och färgar hår. Ella och Tommy är också de enda karaktärerna i boken som har smeknamn. Det uppstår en viss queerhet i namnen eftersom de avviker från resten och blir en kontrast mot de normativa namnen. Tommy och Lill-Zlatan blir alltså ett normbrytande element i den annars traditionella svenska medelklassmiljön.

I *Mina tantkompisar* (2021) vill Elis pappa att Elis ska leka rövare trädkojan och åka lådbil med sina vänner. Elis vill inte detta utan vill hellre umgås med sina tantkompisar. Hos Rosa får han lacka naglarna och vill gärna ha naglar gröna som ädelstenar. Enligt Nikolajevs (2004) schema (tabell 1) passar Elis inte in på kategorierna som pojke.

I *Ägget* (2018) har alla barnen väldigt könsneutrala namn och eftersom alla i boken är djur blir genuskategorierna utsuddade. Barnen blir mera som en grupp, snarare än genuskodade individer. Barnen har ändå olika temperament och personligheter fastän de ändå återspeglar en viss könsneutralitet. Lu beskrivs som försiktig och liten och Brie beskrivs som litet ifrågasättande och rebellisk. På toalettdörren syns en skylt med en symbol som visar att den är könsneutral (figur 4)

10.3.1 Ormen som symbol

I *Ägget* (2017) är Paret Pumila frivilligt barnlösa och illustrerade som två ormar med solglasögon på sig. De är nöjda med sitt liv, men deras livsstil ändå porträtterade som något avvikande från resten av karaktärerna som har barn eller vill ha barn. I *Lill-Zlatan och morbror raring* (2006) hämtar Tommy en orm i en glasburk åt Lill-Zlatan som present då han kommer på besök. Sivan i *Mina Tantkompisar* (2021) har en orm som husdjur som också beskrivs som hennes "bebis" eftersom hon inte har egna barn.

Ormen som symbol har olika betydelser. Det som symbolen främst förknippas med är symbolen för medicin, den kristet religiösa symboliken och eventuellt fallossymbolen. Freuds teorier om psykoanalysen har onekligen haft ett stort inflytande på konst och litteratur. Grunderna till psykoanalysen kan urskiljas ur Freuds drömtydning där han lägger grunden för den psykiska modell som han utgår ifrån senare. Symbolik i drömmarna är enligt Freud önskeuppfyllelser som inte når medvetandet (Franzén 2020, 135). Ormen i drömmar är enligt Freud och Jung en fallossymbol som symboliserar avund och makt hos det manliga. Irigaray (1994) understryker psykoanalysens patriarkala utgångspunkt och kritiserar hur den kvinnliga sexualiteten enbart bestäms enligt det manliga könet.

Ormens symbolik återfinns dock inte enbart i psykoanalysen. I antikens Grekland finns symbolen livets träd som vaktas av en orm. Trädet och ormen fungerade bägge som en symbol för evig ungdom och pånyttfödelse (Antoniou, & Learney 2011). Det är först genom Gamla testamentet som ormen får negativa konnotationer och liknas vid en djävul då ormen övertalade Adam och Eva att förråda sin Gud. Ormen har dock alltid varit en fara för människan och på grund av att den symboliserar död symboliserar den också pånyttfödelse (Antoniou, & Learney 2011). Även ormens förmåga att ömsa sitt gamla skinn förstärker symboliken om självförnyelse och evig ungdom. Symboliken för medicin har också sina grunder i detta tankesätt och härstammar från de två motsatserna mellan död och liv, sjukdom och hälsa (Antoniou, & Learney 2011).

De karaktärer som förknippas med ormen i böckerna har alla egenskaper som avviker från den heterosexuella matrisen och på något sätt uppvisar en queerhet. Enligt

Ambjörnsson (2011) undviks ofta den rosa färgen som ett ställningstagande eftersom rosa förknippas med kvinnlighet och svaghet. En orm i barnlitteraturen kan konstateras vara rentav en motsats till det rosa och gulliga. Då dessa karaktärer förknippas med ormar skrivs det in en viss tuffhet och hårdhet till deras karaktärer. De framställs också som starka och självständiga, och med undvikandet av det mjuka och "rosa" sker det då ett bekräftande av ett hegemoniskt genus då kvinnligt kodade attribut automatiskt klassas som något sämre. Ormens symbolik för det manliga kan här stämma in på karaktärerna, likaså ormen som symbol för evig ungdom och pånyttfödelse. Det avvikande kvinnliga behöver maskeras med det manliga genom att skapa pojkflickan. Evig ungdom och pånyttfödelse kan kopplas ihop med karaktärernas queera temporaliteter; man kan genom en queer läsning konstaterar att alla dessa karaktärer lever enligt sina egna villkor utan att ta den heteronormativa tidslinjen eller livsstilen i beaktande; det frivilligt barnlösa paret Pumila, den tatureade och muskulösa Simin och Lill-Zlatan som helst vill spela fotboll och inte tillskrivs något genus.

10.4 Intersektionella identiteter

Intersektionella identiteter har jag valt att behandla som olika delar av en identitet som får utrymme att synas. Som redan tidigare nämnt är intersektionalitet ett hjälpmedel för att förstå en individs olika identiteter (Klinkmann 2017; Kort 2019). Detta syns i barnlitteraturen genom karaktärer som agerar utanför deras stereotypa handlanden och påvisar olika typifieringar av identitet (Hall 1997).

I *Nyckelknipan* (2017) är Bill en stor och tatuerad man. Han gråter och är ledsen eftersom han längtar efter att ha någon att åka till Mallorca med. Enligt stereotypa uppfattningar gråter inte stora tatuerade män. Det betyder alltså att barnboken här visar att en identitet är intersektionell eftersom Bill bryter mot denna stereotyp. Detta påvisas också i de andra böckerna i min analys.

Som redan tidigare nämnt spelar morbror Raring (2006) inte fotboll. Han tycker om sushi och att frisera hår. Hans partner Steve är däremot mera sportintresserad och det är även sättet han tillslut blir kompis med Lill-Zlatan på; de spelar fotboll utan Tommy. Trots att bägge är underförstått, men outtalat, homosexuella blir karaktärerna

porträtterade på ett mera intersektionellt sätt och blir inte lika stereotypa då de olika karaktärsdragen hos Tommy och Steve synliggörs.

I *Fakta om pappor* (2021) ser vi hur rollen och identiteten som pappa inte endast förminsкас till rollen som pappa då boken presenterar hans olika hobbyn och intressen. ”Pappor är också människor” och ”Pappor har rest runt jorden och badat i alla hav”.

På bilden för uppslaget ser man hur pappan klättrar, jobbar, lyssnar på musik och rastar hundar; han är inte endast en pappa och de olika aspekterna av hans identitet kommer fram genom att visa hans liv utanför hemmet. Också mammorna i *Fakta om pappor* (2021) porträtteras på ett sätt som inte förminsкас mammorna till endast en stereotyp, fastän mammorna endast är med på några sidor.

I *Mina tantkompisar* (2021) påvisas intersektionaliteten genom de olika identiteterna hos tanterna. Detta kan tolkas som intersektionellt åldrande då man får ta del av samma åldersgrupps olika livssituationer och personligheter.

Till en väldigt stor del av materialet utspelar sig berättelserna kring medelklassfamiljer. Etnicitet och hudfärg är inte teman som böckerna lägger fokus vid, även om *Nyckelknipan* (2017) och *Mina tantkompisar* (2021) har icke-vita karaktärer. Detta är inget som ändrar på själva berättelsen. Till skillnad från kön, sexualitet och familj är klass, etnicitet, hudfärg och andra intersektionella kategorier inte representerade i mitt material på ett sätt som skulle ändra på narrativet.

10.5 Mamma och pappa som binära motsatser

”Är statsministern snäll?”

”Mmmmm”, säger pappor då men dom menar marmeladen (Kroon 2021).

I *Fakta om pappor* (2021) svär pappan och är oentusiastisk då hans barn undrar saker och vill leka.

Pappor ser ingenting och kan lätt bli sura (Kroon 2021).

Vid min första läsning av boken, och på basen av de recensioner jag läst, hade jag en annan uppfattning om pappakaraktären i boken än den jag har efter den läsning jag utfört då jag genomfört denna analys. Pappan fick mig först att tänka på hur jämställt det är med en pappa som är hemma och fixar, lagar mat och leker med sitt barn. Han hämtar till och med på förskolan. Bland annat Dan Hallemar (2021) recenserar boken i Expressen och menar att boken är en skildring av nutidens urbana och närvarande pappa.

Vid en mera noggrann läsning, även av ikonotexten, ser jag en mera oengagerad förälder som gör väldigt lite för sitt barn och inte är speciellt närvarande. Han tar inte sig tid att svara på frågor och är trött vid frukostbordet. Ifall mamma- och papparollen här skulle vara ombytta skulle vi genast få uppfattningen om att det handlar om en frånvarande, kanske utbränd mamma. Mina tankar gick genast till Pija Lindenbaums bok *När Åkes mamma glömde bort* (2007) om Åkes utbrända mamma som är så trött och frånvarande så att hon förvandlas till en drake. Trots att handlingarna är lika behandlas ändå stereotyperna av mamman och pappan olika. I *Fakta om pappor* har rollerna bytts ut men pappan utstrålar ändå inte den klassiska värme och närhet som mammor ofta förväntas göra. Ändå passerar han som en duktig och närvarande pappa. ”Pappor är också människor” är ett citat ur *fakta om pappor* och summerar hela bokens poäng som verkar vara att porträttera honom som en ”normal” pappa. Men är det inte en sådan som en pappa oftast porträtteras som? Inte en perfekt pappa utan en som gör det minsta möjliga som krävs för att ta hand om ett barn och ändå hyllas för detta.

Figur 4



Från *Ägget* av S. Vuori & L. Bondestam, 2018 Förlaget

<https://forlaget.com/bocker/agget/>

Bildbeskrivning: Ett barn klättrar i växten och resten leker på golvet medan pappan sitter i en stol och ser trött ut.

Vid ombytta mamma- och papparoller skulle boken handla om en mamma som inte har orken och är trött på sin vardag.

Även i *Ägget* (2018) finns den trötta pappan med. Han tar hand om barnen och jobbar samtidigt hemifrån. På bilden syns barn som klättrar i växten och ritar på väggen, små barn som ligger på en filt, två lekande barn samt Lu, Mari och Brie som har kommit för att fråga om Ägget. Pappan ser uppgiven ut och sitter med smutsiga kläder nedsjunken i en stol.

Karaktärerna i både *Ägget* och *Fakta om pappor* gestaltas på ett sätt som bryter mot den traditionella mamma- och papparollen. Trots detta sker ett bekräftande av ett hegemoniskt genus; papporna förblir mycket mera mänskliga i sitt beteende än en

traditionell mamma, men kommer undan med att vara trötta och icke-närvarande genom att vara den som tar hand om barnen och hemmet och samtidigt vara en man.

I *Fakta om pappor* (2021) finns ett uppslag som utspelar sig i lekparken. På bilden finns endast pappor med sina barn i lekparken (figur 5). Detta kan också tolkas vara ett bekräftande av normativa könsroller eftersom det saknar en viss nyans; det framstår nästan som satir eftersom genuset här bekräftas och pappor i verkligheten inte är de enda som tar sina barn till lekparken. Mamman är frånvarande under nästan hela boken.

Figur 5



Från *Fakta om Pappor* av Kroon. O & Lucander J. 2021 Förlaget

<https://forlaget.com/bocker/fakta-om-pappor/>

Bildbeskrivning: Pappor leker med sina barn i en lekpark.

Var mammorna håller hus vet man inte riktigt. Dom kommer kanske hem lagom till middagen och kramas och är glada. Fast ibland är dom på konferens och kommer först imorgon. Då badar dom bastu (Kroon 2017).

Detta indikerar att det ändå finns en trygghet i att mamman är frånvarande. På ett uppslag i boken ser man olika mammor och hur de kan tänkas se ut. Detta kommer efter uppslaget med papporna i lekparken vilket bidrar till en ännu tydligare kontrast och en uppdelning av de två föräldrarollerna. På bilden av mammorna är de alla på väg någonstans; de har kappsäckar, de cyklar och går med hundar. I slutet av boken kommer dock mamman hem. Mammorna och papporna är uppdelade på två olika uppslag. Trots att det blir en binär uppdelning kan det också symbolisera frånvaron av en förälder, också med en viss acceptans. Då blir föräldrarollen genast bredare och mera intersektionell; det kan också handla om att barnet inte har en annan förälder eller rentav två pappor eller mammor.

Det sista uppslaget i boken visar en bild då hon plockar och hänger upp hunddräkten som slängts på golvet. Detta kan tolkas som att hon kommer hem och återställer en viss (köns)ordning.

Trots att det görs försök att bryta stereotyperna och göra pappan till den primära omsorgspersonen bekräftar det ändå de förutbestämda kategorierna för mamma och pappa. Stereotyper skiner igenom det som vid första anblick kan ses som något nytt och progressivt.

Det som skulle vara något icke-anmärkningsvärt hos en mammakarakter blir istället något som ses som beundransvärt och duktigt hos pappakarakteren. Narrativet förändras då rollerna byts om.

11 Avslutande diskussion

Kategorier gör det möjligt för oss att hitta det som inte hör hemma i det binära och eventuellt ge rum för nya kategorier i samhället. Detta gäller även barnlitteraturen. Genom att en bok innehåller normbrytande karaktärer eller queera, könsneutrala barn i en miljö som är en bekant och normativ kan man se kontrasterna och urskilja det queera. Ifall denna typ av barnlitteratur fortsätter att utvecklas kan förläggare och författare möjliggöra en högre grad av igenkänning för barn. En normbrytande trend inom barnlitteraturen handlar enligt mig inte om att utbilda utan om att utvidga och att ge utrymme för alla barn att hitta något att spegla sitt inre mot.

Språket och språkliga diskurser bidrar till skapandet av den sociala verkligheten. Genom språket och berättelser som en social aktivitet skapas också identiteten (Johansson 2005, 19). Syftet med denna avhandling var därför att undersöka hur berättelser i form av barnböcker porträtterar olika identiteter. Som redan tidigare nämnt menar Bishop (1999) att en förändring mot en mera inkluderande i barnlitteratur kan ge upphov till ett mera öppensinnat samhälle där barnlitteraturen kan fungera som ett fönster in i olika kulturer och som en spegel för den egna identiteten. Dessutom hävdar också teorin om spegeljaget att individens egna uppfattning om sig själv speglas enligt hur man tolkar andras reaktioner (Berg 2003, 151–159).

Syftet med denna avhandling var inte att föra bevis för huruvida dessa barnböcker innehåller en tillräckligt stor mångfald. Snarare vill jag understryka att sättet som berättelserna läses på kan förändra narrativet och jag strävade även till att undersöka hur olika identiteter förs fram. Genom min analys strävade jag efter att få svar på min frågeställning hur kön, familj och identitet representeras i mitt material.

Teorierna om representation och identitet fungerade främst som ett ramverk för att förstå vikten av representation och hur något representeras. Genom att använda queerteori och tidigare forskning om kärnfamiljer samt teorier om stereotyper kunde jag göra en djupare analys av mitt material i praktiken. Detta med hjälp av inslag av narrativ analys, diskursanalys och hermeneutik.

I min analys diskuterar jag inledningsvis olika familjekonstellationer och barnlöshet. I flera av böckerna jag analyserade hade många av karaktärerna flera föräldrar än en,

eller också är barnen omhändertagna av inte bara kärnfamiljen utan av släkt och vänner. Genom queera läckage och queera läsningar kan en familj med flera än två föräldrar tolkas som att leva polygamt. Pija Lindenbaums berättelser där ett barn är uppfostrat av flera fadersfigurer (Kokkola & Österlund 2014) har säkerligen bidragit till att flera barnboks författare inkluderat ett normbrytande föräldraskap på liknande sätt. Eftersom jag använde mig av ett queerperspektiv behöver man komma ihåg att en stor del av materialet är väldigt tillåtande för denna typ av läsning och det kunde eventuellt ha varit intressantare att använda material som inte är normbrytande i sig för att hitta queera ”läckage”. Trots detta anser jag att ett queerperspektiv har gjort det lättare för mig i analysen att hitta olika nyanser av icke-normativa narrativ och en mångfald hos karaktärerna.

En annan upptäckt genom min analys är att mormödrar ofta är inkluderade i familjen, nästan som en del av kärnfamiljen. Hon får dock sällan någon större roll än att vara den som passar barnbarnen eller lagar mat men är ändå ofta med och uppfostrar barnen och tar hand om familjelivet likt en förälder. Barnlösheten hör också till temat om familj i min analys och speciellt den frivilliga barnlösheten ihopkopplat till en alternativ, queer temporalitet var något som jag inte hade förutspått trots mitt intresse för familjens porträttering. Tankar om hur barnlösa kvinnors livsstil ses något avvikande och själviskt av samhället förde mig även in på temat och problematiserandet av ”pojkflickan”. Ormen som symbol i mitt material var frekvent förekommande i kombination med karaktärers queera temporalitet och mera specifikt ”pojkflickan”. Detta kan tolkas som både en symbol för evig ungdom och en symbol för det maskulina; kanske i detta fallet ett liv utan barn där man får leva ut sin queerhet? Problemet med pojkflickan kan kopplas ihop med Ambjörnssons teorier om färgen rosa (2011). En orm som också symboliserar död och fara är maskulint kodad och därmed behöver dessa karaktärer porträtteras enligt manligt kodade egenskaper för att bli accepterat och ses som starkt och enligt Ambjörnsson, (2011) inte lika känsligt.

Man kan fråga sig ifall inte samma logik gäller ormarna. Det flickaktiga undviks i tron om att det är ett feministiskt ställningstagande. I och med undvikandet sker det då ett bekräftande av ett hegemoniskt genus då kvinnligt kodade attribut automatiskt klassas som något sämre. Det kunde vara intressant att spekulera vad som skulle hända med berättelsen ifall ormarna i materialet byttes ut mot små rosa kattungar.

Den sista delen av min analys handlar om intersektionella identiteter samt om mamma- och papparollen. De intersektionella identiteterna i böckerna får utrymme genom att visa en bredare bild av en typifierad karaktär såsom t.ex. tanterna i *Mina tantkompisar* (2020). De är inte bara typifierade tanter utan de har egna egenskaper och olika identiteter. Den bristande intersektionaliteten gör sig framförallt tydlig ur ett klassperspektiv då den största delen av böckernas berättelse kretsar kring medelklassfamiljer. Hudfärg och etnicitet spelar heller ingen större roll i berättelserna men trots detta finns det diversitet i illustrationerna i *Nyckelknipan* (2017) och *Mina Tantkompisar* (2021) där icke-vita karaktärer representeras. Detta spelar dock ingen större roll för själva berättelsen och tas inte upp i textform.

I de berättelser där familjen inte är utökad till släkt och vänner är föräldrarollerna mera binära och bekräftar ett hegemoniskt genus också genom att försöka bryta mot rollerna. I *Fakta om Pappor* (2021) där pappan är hemma med barnet ges en realistisk bild av vardagen. Ifall boken hade haft ombytta (och traditionella) mamma- och papparoller skulle boken troligtvis beskrivas på ett annat sätt; en mamma som är trött på sin vardag och inte orkar umgås med sitt barn. Som tidigare nämnt menar Österlund (2020) att fastän könsrollerna eller genus byts ut i barnlitteraturen och skildras på oväntade sätt är frågan ändå värd att problematisera eftersom det sällan ändå är möjligt att frångå bekräftandet av ett hegemoniskt genus.

Jag använde mig endast av böcker av svenskspråkiga författare i min avhandling, och den tidigare barnboksforskningen jag utgick ifrån var till största delen nordisk. Det kunde vara intressant att se hur resultatet skulle ha ändrat ifall materialet var från exempelvis USA. Det kunde även vara intressant att jämföra olika nordiska länders barnlitteratur ur ett intersektionellt perspektiv.

Som redan tidigare nämnt bidrar ifrågasättandet av hegemoniska metaberättelser till att alternativa berättelser skapas (Johansson 2005, 99–102). Eftersom exempelvis familjeberättelser är en så stor del av barnlitteraturen kan dessa också ses som en social kontroll genom semiotiken och ikonotexten i böckerna. Språket och konsten bidrar till formandet av identiteten och hur människan upplever sig själv och sin plats i samhället. Bristen på representation och intersektionalitet behöver därför ifrågasättas för att alternativa metaberättelser, nya diskurser och därmed också en mångfald inom barnlitteraturen ska kunna få utrymme.

12 Litteraturförteckning

Böcker i analysen

Kroon, O. & Lucander, J. (2021) *Fakta om Pappor*. Förlaget

Lindenbaum, P. (2006) *Lill-Zlatan och morbror raring*. Rabén & Sjögren

Mander, S. (2017) *Nyckelknipan*. Schildts Söderström

Roxberg, E. (2021) *Mina tantkompisar*. Raben & Sjögrén

Vuori, S. & Bondestam, L. (2018) *Ägget*. Förlaget

Bilder

Figur 1: Vuori, S. & Bondestam, L. (2018) *Ägget*, Pressbilder, Förlaget

Hämtad från: <https://forlaget.com/bocker/agget/>

Figur 2: Mander, S. (2017) *Nyckelknipan* - Pressbilder, Schildts & Söderström

Hämtad från: <https://litteratur.sets.fi/bok/nyckelknipan>

Figur 3: Mander, S. (2017) *Nyckelknipan* - Pressbilder, Schildts & Söderström

Hämtad från: <https://litteratur.sets.fi/bok/nyckelknipan>

Figur 4: Vuori, S. & Bondestam, L. (2018) *Ägget*, Pressbilder, Förlaget

Hämtad från: <https://forlaget.com/bocker/agget/>

Figur 5: Kroon, O. & Lucander J. (2021) *Fakta om pappor* - Pressbilder, Förlaget

Hämtad från: <https://forlaget.com/bocker/fakta-om-pappor/>

Litteratur

- Antoniou, S.A., Antoniou, G.A.& Learney, R. (2011) *The Rod and the Serpent: History's Ultimate Healing Symbol*. World J Surg 35, 217–221.
<https://doi.org/10.1007/s00268-010-0686-y>
- Ambjörnsson, F. (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Ambjörnsson, F. (2011) *Rosa: Den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.
- Ansello, E. (1977) Age and ageism in children's first literature, *Educational Gerontology*, 2:3, 255-274, DOI: [10.1080/0360127770020305](https://doi.org/10.1080/0360127770020305)
- Bakhtin, M. (1981) *The Dialogic Imagination*. Texas: University of Texas Press.
- Beckman, F. (2020) Litteratur, Makt och genus I Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. *Litteraturvetenskap: I* (Upplaga 1.). (s. 153-175) Lund: Studentlitteratur.
- Berg, L. (2003) Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen I Månson, P *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker* (6., rev. uppl.). (s. 151–184) Stockholm: Prisma.
- Bergström, G. (1972) *God natt, Alfons Åberg*. Stockholm: Raben & Sjögren.
- Bergström, G. & Boréus, K (2000). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bishop, R. S. (1990) *Mirrors, windows, and sliding glass doors*. Perspectives: Choosing and Using Books for the Classroom,6(3).
- Bo, I. G. (2014) *Att tänka socialpsykologiskt* (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Brugeilles, C., I., Cromer, S., & Andreyev, Z. (2002) *Male and Female Characters in Illustrated Children's Books or How Children's Literature Contributes to the Construction of Gender*. *Population* 57(2), 237–267.
<https://doi.org/10.2307/3246609> Canterbury; Guildford: University of Kent.
- Cheal, D. (2008) *Families in Today's World: A Comparative Approach*. *Families in Today's World: A Comparative Approach*. 1-172. 10.4324/9780203007211. London: Routledge

- Danowski, J. & Robinson, T. (2012) The portrayal of older characters in popular children's picture books in the US, *Journal of Children and Media*, 6:3, 333-350, DOI: [10.1080/17482798.2011.630741](https://doi.org/10.1080/17482798.2011.630741) Online: Taylor & Francis.
- Davis, K. (2008) *Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful*. *Feminist Theory*, 9(1), 67–85. Utrecht: Lean Library.
- Douglas, M. (2002) *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. New York; London: Routledge.
- DRIN (2021) *In Our Own Words: BIPOC Perspectives in Children's Literature*. Goethe- institute Hämtad 3.4.2022 från <https://www.goethe.de/resources/files/pdf243/publikation-drin-digital-211129211130.pdf>
- Druker, E. (2018) *Var befinner sig den svenska bilderboksforskningen? En kartläggning av bilderboksforskningens etablering och expansion*. Stockholm: The Swedish Institute fo Children's Books 10.14811/clr.v41i0.334.
- Ebbe, J. (2022) "Ser ingen ut som jag så är jag inte inbjuden" – alla barn behöver kunna identifiera sig i kulturen. *YLE* Hämtad 6.3.2022 från <https://svenska.yle.fi/a/7-10012655>
- Edelman, L. (2004) *No future: Queer theory and the death drive*. Duke: University Press.
- Fornäs, J. (1995) *Cultural theory and late modernity*. London: Sage.
- Franzén, C. (2020) Litteratur och psykoanalys - Teori och kritik från Freud till idag I Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. *Litteraturvetenskap: II* (Upplaga 1.) (s. 169–188). Lund: Studentlitteratur.
- Frenckell, J. (2020) *Barn behöver se sig själv i böcker* Hämtad 9.12.2021 från <https://www.hemochskola.fi/2020/11/19/barn-behoover-se-sig-sjalv-i-bocker/>
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976) Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26, 172-199

- Giddens, A. (1999) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Gillespie, R. (2003) Childfree And Feminine: Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women. *Gender & Society*, 17(1), 122–136.
<https://doi.org/10.1177/0891243202238982> Portsmouth: SAGE Publications.
- Hall, S. (1997) *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: SAGE Publications.
- Hallemar, D (2021) Klarsynt bilderbok om vår tids pappor, *Expressen kultur* Hämtad 21.4.2022 från <https://www.expressen.se/kultur/ungkultur/klarsynt-bilderbok-om-var-tids-pappor/>
- Hallberg, Kristin (1982) Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 1982: s. 163–168.
- Helsing, L. (1999) *Tankar om barnlitteraturen* ([Ny utg.]). Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hill, C. Patricia, Sirma B. (2016) *Intersectionality*, Cambridge: Polity Press.
- Holmqvist S. (2020) Att läsa queert I Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. *Litteraturvetenskap: II* (Upplaga 1.) (s. 169–188). Lund: Studentlitteratur.
- Hyltén-Cavallius, C (2012) ”Tjejigt” och ”killigt” – om hur kön görs och förstås av yngre barn: *Kulturhistorisk tidskrift*, Vol. 95, nr 2, s. 65–77.
- Häger, A. (1998) Att använda en text är att förstå I Kauranen, R. *Sociologer om sociologi och metod: Festskrift till Kirsti Suolinna*. (s.137-147). Åbo: Åbo Akademi.
- Ilmonen, K. (2020) *Feminist storytelling and narratives of intersectionality*. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 45(2), 347–371 Chicago: University of Chicago.
- Irigaray, L., & Angelfors, C. (1994) *Könsskilnadens etik och andra texter*. Stockholm: Symposion.
- Jakobsson. H. (2018) *Jag var kvinna. Flickor, kärlek och sexualitet i Agnes von Krusenstjernas tidiga romaner*. Stockholm: Diss.

Johansson, A. (2005) *Narrativ teori och metod: Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

Jägerhorn-Tabermann, J (2020, november) Mångfalden inom barnböcker i Finland ökar sakteligen – forskare: "Pågår en revolution" *YLE*. Hämtad 9.12.2021 från <https://svenska.yle.fi/artikel/2020/11/18/mangfalden-inom-barnbocker-i-finland-okar-sakteligen-forskare-pagar-en-revolution>

Kehily, M. (2009) *What is identity? A sociological perspective*. ESRC Seminar Series: The educational and social impact of new technologies on young people in Britain. London: London School of Economics.

Kidd, J. (2015) *Representation* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315666785>

Kidd, K. (2011) Queer Theory's Child and Children's Literature Studies. *PMLA*, 126(1), 182–188.

Klein, H., & Shiffman, K. S. (2009) Underrepresentation and Symbolic Annihilation of Socially Disenfranchised Groups ("Out Groups") in Animated Cartoons. *The Howard journal of communications*, 20(1), 55–72. <https://doi.org/10.1080/10646170802665208>

Klinkmann, S-E. (2017) Inledande kapitel I Klinkmann, S-E., Henriksson, B., & Häger, A. (Eds.). *Föreställda finlandsvenskheter: Intersektionella perspektiv på det svenska i Finland*. (s. 29-56) Åbo: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Klinkmann, S-E. (2003) Nostalgiska strategier i filmen *Il Postino* I Holm, N. G., Wolf-Knuts, U. & Holm, N. G. *Människan och tiden: Time and humanity*. Åbo: Åbo Akademi.

Kokkola, L. & Österlund, M. (2014) Celebrating the Margins: Families and Gender in the Work of the Swedish Picturebook Artist Pija Lindenbaum. *Bookbird*, 52(1), 77-82.
<https://doi.org/10.1353/bkb.2014.0039>

Kåreland, L. (2005) *Modig och stark - eller ligga lågt: Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur.

Kåreland, L. (1999) *Modernismen i barnkammaren: barnlitteraturens 40-tal*. Stockholm: Rabén & Sjögren

- Kärrholm, S. & Tenngart, P. (2012) *Barnlitteraturens värden och värderingar*. Lund: Studentlitteratur.
- Kärrholm S. (2012) Barnkulturen och det stora slaget om verkligheten I Kärrholm, S. & Tenngart,(Red) *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s. 103-117). Lund: Studentlitteratur.
- Källström. L (2012) Var ligger egentligen Bullerbyn? I Kärrholm, S. & Tenngart, P (Red.) *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s.121–135) Lund: Studentlitteratur.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998) *Narrative research: Reading, analysis, and interpretation*. Sage Publications, Inc.
- Lindenbaum, P. (1998) *Glossas Café*. Stockholm: Alfabet.
- Lindenbaum, P. (1996) *Else-Marie och småpapporna*. Stockholm: Bonnier.
- Lindenbaum, P. (2006) *När Åkes mamma glömde bort*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lykke, N. (2003) Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. - 0348-8365. ; 24(2003):1, s. 47-56
- Marner, A. (2009) Upplevelse, tolkning, analys och samtal – bildsemiotiskt perspektiv på teori och metod i bildbetraktandet, *Tilde Rapport nr. 12*. Umeå: Umeå Universitet
- Mpike, M. (2020) *ACTUALISE UTOPIA: From dreams to reality*. Kulturrådet: Oslo
- Nikolajeva, M. (2004) *Barnbokens byggklossar*, Malmö: Studentlitteratur
- Nordiska akvarellmuseet, Rhedin, U., Eriksson, L. & Oscar K. (2013) *En fanfar för bilderboken!* Stockholm: Alfabet.
- Nylund, Tove [@normkreativa_barnbocker] *Instagram*. Hämtad 2.2.2022 från https://www.instagram.com/normkreativa_barnbocker/
- Peterson H, Engwall K. (2013) Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences. *European Journal of Women's Studies*. 20(4):376-389. doi:10.1177/1350506812471338
- Pugh, T. (2010) *Innocence, heterosexuality, and the queerness of children's literature*. Taylor & Francis Group.

- Rhedin, U. (1992) *Bilderboken: På väg mot en teori*. Stockholm: Alfabet.
- Sandell, K., Schömer, E. & Mulinari, D. (2003) *Mer än bara kvinnor och män: Feministiska perspektiv på genus*. Studentlitteratur.
- Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. (2020) *Litteraturvetenskap: I* (Upplaga 1.). Lund: Studentlitteratur.
- Stockton, K. B., Barale, M. A., Goldberg, J., Moon, M. & Sedgwick, E. K. (2009) *The queer child, or growing sideways in the twentieth century*. Duke University Press.
- Svedjedal, J. (1996) Det litteratursociologiska perspektivet. Om en forskningstradition och dess grundantaganden i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 25 (s. 3–20)
- Tenngart, P. (2012) Barnlitteraturens kognitiva värden. I Kärholm, S. & Tenngart, P. (Red.) *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s. 23–38). Lund: Studentlitteratur.
- Wanrqvist, Å. (2012) Att vägra normen och att omsluta den. I Kärholm, S. & Tenngart, P. (Red.) *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s. 181–204). Lund: Studentlitteratur.
- Warnqvist, Å. & Österlund, M. (2021) Depicting Fatness in Picturebooks: Fat Temporality in Malin Kivelä's and Linda Bondestam's *Den ofantliga Rosabel* and Anete Melece's *Kiosks*. *Analyze; Journal of gender and feminist studies* vol. 16.
- Åkerström, T. (2012) Värdet av att värdera barnlitteratur. I Kärholm, S. & Tenngart, P. (Red.) *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s. 75-82). Lund: Studentlitteratur.
- Österlund, M. (2020) Försvunna kroppar: Fettet som knappt finns i bilderboken. *Bazar Masarin*, 3-8. https://issuu.com/bazarmasarin/docs/bazar_masarin_2020_no_3
- Österlund, M. (2008) "Se så söt du blir i den här." Maktkamp, generation och genus i Carin och Stina Wirséns bilderböcker, *Barnboken*, 31:2, 14692, DOI: 10.14811/clr.v31i2.61
- Österlund, M. (2013) Pugh, Tison: Innocence, Heterosexuality, and the Queerness of Children's Literature. *Barnboken*, 36, . <https://doi.org/10.14811/clr.v36i0.117>
- Österlund, M. (2020) Kropp och sexualitet i den samtida ungdomsromanen. Arena för modersmål och litteratur: *Medlemsblad för Svenska modersmålläroverföreningen i Finland* r.f., (2), 11-13. https://issuu.com/arena_smlf/docs/arena-02-20-

[web?fbclid=IwAR2BSsvnFaXebr0VIXQ1E7KBBGvXVu-sujrLyLQ7YBra2bm8R_r5PAHM7NE](https://www.facebook.com/IwAR2BSsvnFaXebr0VIXQ1E7KBBGvXVu-sujrLyLQ7YBra2bm8R_r5PAHM7NE)

Österlund, M. (2020) Barnlitteraturforskning I Schottenius Cullhed, S., Hedberg, A. & Svedjedal, J. *Litteraturvetenskap: I* (Upplaga 1.). (s.175–195) Lund: Studentlitteratur.